

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem,

Dr. René Haeseryn, A. Gaston Homblé.

Ruil en Recensiedienst : A.G. Homblé, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 100 F

INHOUD

R. VAN DER LINDEN, M. BROECKHOVE, H. PINTELON, A.G. HOMBLÉ - <i>Algemene vergadering van de Bond, 17.4.1983</i>	123
G. PUIMÈGE - <i>Werkwijze bij het maken van een brouwerijketel</i>	133
M. THIENPONT, R. VAN DER LINDEN - <i>Liederen & rijmpjes van molenaarsfamilie uit Merelbeke, en varianten</i>	137
A.G. HOMBLÉ - <i>Een minder gekend volksremedieboekje uit de 19e eeuw</i>	143
L. GELBER - <i>Hedendaagse wiegeliederen</i>	147

Boekbesprekingen

DELVA A. - <i>Vrouwengeneeskunde in Vlaanderen tijdens de late middeleeuwen</i> - A.G. HOMBLÉ	122
HAERENS K. - <i>Oude straatnamen van Gent</i> - M. DAEM	122

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van
Oost-Vlaanderen en het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur

BOEKBESPREKINGEN

DELVA, Anna

Vrouwengeneeskunde in Vlaanderen tijdens de late middeleeuwen

Brugge 1983. 233 blz. 36 ill. waarvan 4 in kleur. 550 fr.

In het Brugs archief ontdekte Delva een 15^e eeuwse geschreven praktijkboekje "Liber Trotula". Rond dit handschrift bouwde zij haar tesis waarmee zij te Leiden het doctoraat in de letteren behaalde. Na heel wat speurwerk kwam zij tot de bevinding dat de vroedvrouw in de middeleeuwen vrijwel de hele vrouwengeneeskunde in handen had en op dit terrein vaak bekwaamer was dan de toenmalige artsen.

Het "Liber Trotula" dat zij excerppeerde, dateert van omstreeks 1446 en 1466. Anna Delva is de mening toegedaan dat het handschrift waarschijnlijk is opgesteld door een vroedvrouw voor haar kollega's of voor leerling-vroedvrouwen. De auteur van deze Trotula geeft allezins blijk van grote vakbekwaamheid en zelfverzekerdheid.

Delva brengt met haar boek een nieuw geluid in de situering van de vrouw in het middeleeuwse denken. Het boek is een zeer verdienstelijke aanwinst in de geneeskundige geschiedvorsing. Graag hadden

wij enige verwijzingen gehad naar andere vrouwen uit of voor de Trotula tijd, zo b.v.b. de dochter van de Langobardische Hertog Waimar van Salerno met name Singelgaita, de doctores Mercurias die vier werken schreef over "De Crisibus"; "De feбри pestilentiali"; "De curatione vulnerum" en "De Unguentis". Anderzijds de doctores Rebecca Guarna die een traktaat schreef over de "embryonale ontwikkeling" had hier als vergelijkingsmateriaal niet misstaan. Het boek van Delva had er in luister nog meer bijgewonnen. Wij moeten Delva feliciteren om haar aanbreng, over vrouwen in de avondlandse geneeskunde hebben wij tot nog toe maar weinig publicaties. Wij zijn gelukkig met de inbreng van Anna Delva die enigzins het monopolie van de man in de geneeskundige geschiedvorsing komt te doorbreken. Een persoonlijke opmerking: wij hadden voorkeur gegeven aan voetnota's in plaats van de bronnenverzameling achteraan het boek.

A.G. Homblé

Karel HAERENS

Oude straatnamen van Gent

Het Volk, Gent, 1982, 119 blz., geïllustr. Prijs in de boekhandel 145 fr.

Het eerste deel "Straatnamen van het Oude Gent" van dezelfde auteur verscheen in 1981 en kende zeer veel succes bij de Gentenaars. Het behandelde uitsluitend plaatsnamen van het kuipken of oude stadskern. Het nieuwe bundel dat we thans voor ogen hebben "Oude straatnamen van Gent" bestrijkt een ruimer terrein. Het kuipken komt nog aan bod maar het studiemilieu is ruimer geworden en bestrijkt nu ook de Brugse Poort, de Heirnisse, Sint-Pieters-Aalst of miljoenenkwartier. Van zesenzestig plaatsnamen wordt de oorsprong en betekenis toegelicht. Veelal gaat de auteur te rade bij Prof. Dr. M. Gysseling wat de uitleg van de naamverklaring meer verantwoord en

betrouwbaar maakt. Meermaals citeert Karel Haerens de naam van wijlen Jos Vermeulen (1894-1957), schepen van de stad Gent, die op het gebied van de naamgeving een zeer voorname rol gespeeld heeft en zeer verdienstelijk werk heeft gepresteerd. Een verzorgde illustratie en pocketformaat verhoogt de aantrekkelijkheid van de editie en van de lektuur. Karel Haerens heeft ongetwijfeld voor de studie van het Gentse milieu en stadsbeeld nog meer pijlen op zijn boog. Elk werkje van hem is dan toch een verrijking te noemen van de toeristische bibliografie. Met belangstelling zien we uit naar de eerstvolgende aanwinst.

Marcel Daem

ALGEMENE VERGADERING VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

17 april 1983 - Museum voor Volkskunde, Kraanlei 65 Gent.

Dag in het teken van profane en bedevaartvaantjes

Na een gul welkom van de voorzitter tot de aanwezigen nam de vergadering een minuut stilte in acht ter nagedachtenis van de overleden leden : mejuffrouw Leona Vernaeve, heren Ferdi van de Vijver, Gustaaf Rouquart, Johan Vandenhoute, André Vyncke.

De aanwezigen kregen een dokumentatiemap in verband met profane en bedevaartvaantjes.

1. Rede van voorzitter Renaat van der Linden

Een auteur en een anekdote. Opname in en uitstoten uit een groep.
--

Mijn droom heeft er immer in bestaan (en bestaat er nog in) eens een dagboek te kunnen publiceren, niet van mezelf, maar van personen die voor een ruim deel de gemeenschap of de maatschappij vertegenwoordigen, door hun handel en wandel, gedachten en gedrag, deelname en invloed, bij voorbeeld een herbergier en drukker, een politicus en geneesheer, een veearts en landman, een mulder en smid, een politieagent en een slet, een leerkracht en een schoenlapper, een rechter en een gevangene, een bloemist en een hotelhouder, enz. Dusdanige lieden komen met alle rangen en standen in contact en kennen hun omgeving en zouden moeten in staat zijn die grondig te ontleden.

Een dagboek, een portret van een boer bezitten we voldoende. Dat beelden we ons in. Dokumentatie te over.

En daar verschijnt er plots een boek : BOERENJONGENS.

Bij het woord boer kun je van alles voegen tot een samenstelling : boerendans, boerenboter, boerenburgemeester, enz. Maar dat woord : Boerenjongens in grote letters op de kapt van het boek? Dat begrip klinkt treffend : een knaap, jongeling uit de boerenstand, vaak met het bijdenkbeeld van lomp of dom, ook van gezond, flink, schrijft van Dale. Een boek bevat af en toe een ondertitel en die maakt gebeurlijk veel duidelijk. We lezen : "Gedachten bij een boom". Hoe rijm je dat te saam? Drie jaar geleden vestigt de auteur Henri van Daele zich te Kalken in een oud boerderijtje. Bij een boerderij hoort een weide en op een weide hoort vaak een boom. Daar zit het hele boek in, in een kastanjeboom. In de volkskunde spreken ze menigmaal van een Jaarkrans, het verloop van het jaar van januari tot december. Hier krijgen we die. De auteur noteert alles wat er in de loop van een jaar rond die boom gebeurde. Henri van Daele ziet naar de kastanjelaar van uit het raam van de zolder. Hoe kan een boom zo iemand betoveren en veroveren? Seizoenen, bloemen, dieren en mensen, allerlei gegevens : een haas op de dienstweg naar de E3, een jongen die een vliegerwedstrijd wint, een kat die in die vorm gegroeid is, dat de kinderen in hun spitsvondigheid en geestigheid haar Boterham gaan noemen, de kanada's voor de herberg worden omgehakt. Het landelijk leven gaat er zijn gang, maar het zit gevangen tussen snelwegen. Geldt dat niet voor elk van ons, in zekere zin? De auteur wil een van de boeren worden, een van te lande. Dan dien je

een boerenjas te dragen, een echte floeren jas. Het is warm, bar warm om de nieuwigheid er zo gauw mogelijk af te dragen. Anders val je zo op, bekent hij eerlijk.

Een boek van de natuur. Een boek van de buiten. BOERENJONGENS.

Ongeveer veertig jaar geleden kocht een moeder, een weduwe, voor haar zoon-hoogstudent, een regenmantel in een winkel te Geraardsbergen, een mooie regenmantel en hoe reageerde de student? Hij begon de regenmantel over de vloer te leuren en te sleuren. Een gewoon gedoe voor hem. Verontwaardiging bij zijn moeder. Verwondering bij de winkelier.

- Wat scheelt er toch, jongen?

Zijn antwoord klinkt ontwapenend :

- Mijn makkers aanvaarden niemand die met een nieuw stuk rondloopt. Ze zullen die onmiddellijk vuil maken. Ze vinden dat té pront en te veel stoef, snoeverij.

Het beeld, het gedrag van een student veertig jaar geleden : aanvaard of uitgestoten worden in een groep, in vast verband . . . de houding van een persoon in 1981 op een buitengemeente, om opgenomen te worden in een min of meer gesloten gemeenschap . . . telkens uitingen van een individu en van een groep.

Kennen we die? Bestuderen we die? BOERENJONGENS, een hoogstaand en wonder boek. Om te lezen, om te beleven. Gedachten bij een boom . . . Waar houden wij onze gedachten bij en rond? Elk van jullie op een ander vlak, een verschillend dak en vak. Ik wens elk van jullie schitterende gedachten en rijke vondsten voor jullie geliefkoosd vlak! Gelijk Henri van Daele, een jaar lang, enig en innig. (1)

2. Jaarverslag 1982 van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen door Maurits Broeckhove, wnd. sekretaris.

De Raad van Beheer en de Redaktieraad vergaderden regelmatig voor de bespreking van allerlei aangelegenheden met betrekking op het tijdschrift, de Kantklub Sint-Katelijne, de tentoonstellingen, boeken en publikaties, verenigingen allerlei.

Oostvlaamse Zanten verschijnt regelmatig met rijkelijk geïllustreerde, eigentijdse bijdragen over allerlei onderwerpen en degelijke recensies van boeken uit binnen- en buitenland.

Twee afzonderlijke uitgaven werden gepubliceerd :

- Abraham Hans door Viviane Van den Dooren en Renaat van der Linden;
- Votiefschilderijen en Mirakelboek St.-Annaverering door Marcel Daem.

Het mededelingenblad Volkskundige Kroniek bracht de leden op de hoogte van allerlei activiteiten zoals tentoonstellingen, werkvergaderingen, en volkskundige wetenswaardigheden : recensies, vragen van medeleden, e.a.

Als werkvergaderingen hadden plaats :

- op 23-1 : Apotheker en Volkskunde, o.l.v. A.G. Homblé;
- op 27-3 : Ossenoog, halve maan, vastistas (Fr.) o.l.v. Renaat van der Linden.

(1) Henri VANDAELE & Gregie De MAYER. Boerenjongens, gedachten bij een boom.

Lannoo, Tielt-Bussum, 1983, 119, ill., 750 fr.

Op de titel staat de naam van auteur en illustrator naast elkaar, broederlijk en gelijk, samen in de waarde van het werk. Wanneer kan dat voor een volkskundig werk geschieden?

Tekst en illustratie gaan zo zelden samen, hand in hand. Onze vriend Henri Lievens heeft dat gekund, jaren geleden. Wanneer komt zo een tweede publikatie?

Alle leden ontvingen het reglement van de Bondsbibliotheek, die thans open is op woensdag van 14.00 tot 17.00 u. en de zaterdag van 10.00 tot 12.00 u.; gesloten van 15 juli tot 15 augustus.

Volgende tentoonstellingen werden in het Museum voor Volkskunde van Gent ingericht :

- van 3 april tot 23 mei : De Schone Schijn - Art Nouveapostkaarten (Fr. Van Bost) in samenwerking met de Dienst Kulturele Animatie van het Stadsbestuur van Gent, met kataloog;
- van 17 juli tot 29 aug. : Volkskundige filatelie in het Gentse Verenigingsleven in samenwerking met het Museum voor Volkskunde en de Gentse Postzegelclubs, met kataloog;
- van 18 sept. tot 23 nov. : De Apoteker in het Volksleven (A.G. Homblé) met uitvoerige kataloog.

De werkvergaderingen van de Kantklub Sint-Katelijne gingen de zondagmorgen stipt door.

Op de Alfons De Cockprijsvraag 1982 werd een handschrift ingestuurd, nl. **De Sint-Jorisgilde van Lebbeke en de huppelpaardjes in Vlaanderen.**

De vergadering keurt het verslag goed.

Financiële verrichtingen 1982 en begroting 1984, door Hilda Pintelon, penningmeesteres

Op 31-12-1981 bezat de Bond 503.127 F, einde 1982 496.764 F of een vermindering van 6.363 F.

De lidbijdragen brachten 216.505 F op en de verkoop van de afzonderlijke uitgaven en van losse nummers van OVZ liep op tot 111.782 F.

Wat de subsidies betreft, werd ons slechts op tijd enkel door de Provincie Oost-Vlaanderen 57.500 F toegekend. Wij danken de verantwoordelijk(en) voor deze aanmoediging.

FINANCIËLE VERRICHTINGEN DIENSTJAAR 1982

INKOMSTEN

Lidgeden	216.505
Advertentie	5.000
Verkoop publikaties	111.782
Inkomgelden	640
Kantklub	150.000
Giften	98.000
Toevallige baten	48.167
Provinciale toelage	57.500

UITGAVEN

Uitbesteed werk	14.300
Sekretariaatskosten	45.611
Reiskosten bestuur	13.835
Drukwerk	35.459
Propagandakosten	9.363
Publikaties	353.061
Overige kosten	30.912
Hulp- en leermiddelen	36.289
Kantklub	95.718
Manifestaties	35.793
Overige spec. kosten	1.741
Steun Museum	20.000
Prijzen en geschenken	1.875

	687.594
In cassa 1-1-1982	503.127

	693.957
In cassa 31-12-1982	496.764

1.190.721

1.190.721

De vergadering keurt de balans goed. De dames A. Pintelon-Ysebaert en E. Samain-Ouvrein hebben als leden van de kaskommissie de boekhouding nagezien. Mevrouw A. Pintelon-Ysebaert en de heer J. Van Effelterre aanvaardden om de boekhouding 1983 na te zien.

BEGROTING 1984

INKOMSTEN		UITGAVEN	
Lidgelden	220.000	Uitbesteed werk	16.000
Advertentie	5.000	Sekretariaatskosten	50.000
Verkoop publikaties	100.000	Reiskosten Bestuur	15.000
Inkomgelden	1.000	Drukwerk	40.000
Kantklub	99.000	Propaganda	10.000
Giften	50.000	Publikaties	350.000
Toevallige baten	40.000	Overige kosten	30.000
Toelage Staat : werking	40.000	Hulp- en leermiddelen	30.000
publikaties	40.000	Kantklub	100.000
Provinciale toelage	55.000	Manifestaties	35.000
Gemeentelijke toelage	50.000	Overige specifieke kosten	2.000
		Steun Museum	20.000
		Prijzen en geschenken	2.000
	700.000		700.000

De vergadering keurt de begroting goed.

4. Werking van de bibliotheek door A.G. Homblé, bibliotekaris.

Een bibliotheekcommissie werd opgericht en bestaat uit : bibliothekaris A.G. Homblé; adjunct-bibl. Arnold Eloy; leden : Lode Hoste, Frans Van Bost, Robert Ruys en Renaat van der Linden. De museumkonservator heeft uit hoofde van zijn functie zitting in deze commissie.

De doelstelling is het patrimonium van de bibliotheek, eigendom van de Bond te beheren, te onderhouden, te verrijken en te valorizeren.

De bibliotheek is voor IEDEREEN toegankelijk. Zie rubriek 2. Jaarverslag.

De ontlening van werken is voorbehouden aan het lidmaatschap van de Bond. Vorsers en studenten, in functie van hun tesis/publikaties en op voorwaarde dat zij er zich toe verbinden een exemplaar van hun tesis/publikaties aan de bibliotheek te schenken, kunnen vanwege de bibliotheekcommissie faciliteiten bekomen.

Bij herstructurering van de bibliotheek bleek de noodwendigheid een strengere reglementering in te voeren om het patrimonium veilig te stellen. Een bibliotheekreglement werd duidelijk uitgehangen zodat eenieder zich kan vergewissen van de gestelde normen.

Eind 1982 bedroeg het boekenbestand 12.000 gelematizeerde werken. Het tijdschriftenbezit bedraagt 500 lemata van niet meer bestaande of/en nog lopende tijdschriften. Met diverse tijdschriften onderhouden wij een ruilabonnement via Oostvlaamse Zanten.

Door aankoop en schenkingen werd het patrimonium in 1982 aangevuld met 1420 werken.

Het aantal bezoekers in 1982 was 250, met een ontlening van 530 werken. Een honderdtal vorsers en studenten kwamen documenten, prenten en archiefmateriaal uit onze rijke verzameling bestuderen. De nauwe betrekkingen met het Seminarie voor Volkskunde van de Rijksuniversiteit te Gent brengt met zich mee dat tesisstudenten ruimschoots gebruik maken van onze bibliotheek.

De ontbrekende delen van de Volkskundige Bibliografie konden worden aangekocht. Dank zij de Kulturele Dienst van de Provincie Oost-Vlaanderen werd onze verzameling Kulturele Jaarboeken aangevuld en vervolledigd, waarvoor we onze oprecht dank herhalen. Het Stadsbestuur van Gent nam schikkingen voor het bijplaatsen van rekken en de aanpassing van de verlichting. Een stille wenk :

hopelijk mogen de werken zich niet te lang op zich laten wachten. Het jaar 1983 laat vermoeden dat het patrimonium zich verder zal uitbreiden daar vele werken nu reeds op lematizing wachten.

De vergadering keurt het verslag goed.

5. Verkiezing en aanstelling van bestuursleden

De vergadering kerkieft Marc De Puydt, A. Gaston Homblé, Lode Hoste, Robert Ruys, Renaat van der Linden en Gustaaf Weze, uittredend en herkiesbaar.

Benoemt Arnold Eloy, Stephane Godfroid en Eleonora Samain-Ouivrein als nieuwe raadsleden in vervanging van Marcel Daem, Mieke De Man-Verbeeck, Eddy Muylaert, Romano Tondat, Suzanna Van de Velde-Smet ontslaggevend; Gustaaf Rouquart en Johan Vandenhoute overleden.

6. Huldiging eresekretaris Maurits Broeckhove door Renaat van der Linden, voorzitter.

Ons tijdschrift vermeldt : LVII - 1982, blz. 2) Maurits Broeckhove is gekomen meer dan 25 jaar geleden. Daar zie je van op.

Wanneer een kollega gedurende een kwarteeuw onbaatzuchtig een sekretariaat van een provinciale groepering in zijn hart, zijn geest en zijn handen heeft, dan dien je, om het eerlijk te bekennen, naar gepaste woorden te zoeken. De betrokken persoon weigerde stellig en stelselmatig elke hulde. Toch moest een viering komen, willens nillens, kort en kordaat, met een blijvend en bindend teken. 25 jaar sekretariaat beduidt 25 zware bundels van een jaarwerking. Wanneer ooit de geschiedenis van het volkskundig leven en streven wordt gebundeld en opgesteld, op provinciaal en interprovinciaal vlak, zal de naam Maurits Broeckhove menigmaal als bron van pas komen voor een kort of lang relaas, een typisch of diepgaand onderzoek. Formulieren en dokumenten allerlei vulde hij stipt in. Verslagen, kort en lang, stelt hij veelvoudig ter beschikking. De uitzonderlijke verdienste bestaat erin, dat onze gevierde niet alleen voor een historisch inzicht of overzicht van pas komt. Hij is een voorbeeldig vorser en werker.

Met vaste regelmaat heeft hij in ons tijdschrift OVZ allerlei artikels gepubliceerd. Zijn bibliografie telt ongeveer 95 bijdragen.

Wij herinneren o.a. aan de bijdragen die achteraf als afzonderlijke uitgaven werden gepubliceerd.

- De Levende Folklore van het gewest Balegem, 1953 (overdruk uit OVZ 28^e jg. (1953) 4, 5 en 6; 29^e jg. (1954) 1, 2, 3 en 4) 76 blz., ill., kaart.
- Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen, 1960 (overdruk uit OVZ 34^e jg. (1959) 2, 3, 4, 5 en 6; 35^e jg. (1960) 1 en 2) 144 blz., ill., kaart.
- De Blaaspip als Ontspanningsinstrument 1976 (gewijzigde overdruk uit OVZ 51e jg. (1976) 2) mit einer deutschen Zusammenfassung, 35 blz., ill. opgenomen onder de uitgave XIV van het Seminarie voor Volkskunde van de Gentse Rijksuniversiteit.

Verder :

- De Gentse Kant, met uitleg door Mevr. L. van Dijk-Vanhooren, avec un résumé en français, 36 blz., ill.

Zijn belangrijkste drieluik geldt zijn drievoudige bekroning in de Alfons De Cockreeks

- Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse land, 1959, 212 blz., ill.
- De Vinkensport in Vlaanderen, 1969, 169 blz., ill., kaart, muziek, avec un résumé en français
- De wonderdokter Drieske Nijpers uit Sint-Gillis-Waas, 1980, 96 blz., ill.

Wie kan er op bogen met drie werken telkens heel Vlaanderen te bestrijken?

Het ligt voor de hand dat het beheer van de Bond voor een lastige opgave stond om een passend geschenk aan te bieden. Hoe konden we het drieluik in een kader vatten? Na zinnen en zoeken kwam de oplossing : een enig glasraam van de kunstenaar Michiel Leenknecht uit Kluisbergen, ere-direkteur van de Akademie voor Schone Kunsten te Oudenaarde. Zon en maan weerspiegelen raak het weer, een vinkenier met een lat beeldt de vinkensport uit, een zieke is er gebonden aan Drieske Nijpers. De drie elementen zijn harmonisch verweven in elkaar, en in een fijnzinnige aanpassing van kleuren : blauw, geel, groen en rood.

Renaat van der Linden overhandigt het glasraam aan de gevierde.

Na de toespraak stond de hele vergadering recht om de gevierde langdurig toe te juichen. Een grandioze bloemenruiker was voorzien voor mevrouw.

Dankwoord van de gevierde.

Oprecht dank ik het Bestuur voor het mooie geschenk en de woorden van lof ten mijne opzichte. Ik had nochtans gevraagd geen huldebetoen in te richten.

Ik heb de eer gehad in 1955 met de toen nog in leven zijnde pioniers en stichters van de Bond kennis te maken en samen te werken, zoals Prof. Dr. Paul de Keyser, Ferdinand van Es, Mr. Jozef Vermeulen, Lode Verlodt, Prosper Luyckx en Julien Boes. Het ware alle idealisten die slechts de bloei van de Bond voor ogen hadden.

Vóór 25 jaar was de aktiviteit van het sekretariaat niet zo omvangrijk als tegenwoordig. Richtlijnen en beslissingen van de hogere overheid voor het bekomen van toelagen verhoogden tal van administratieve verplichtingen.

Als Renaat van der Linden voorzitter werd namen de aktiviteiten toe en wanneer de h. Richard Vankenhove als bestuurslid was opgenomen, werd de traditie van het inrichten van groepsreizen heropgericht. Wanneer de Kantklub Sint-Katelijne onder voorzitterschap van Gustaaf Weze tot stand kwam werd het uitgeven van een mededelingenblad noodzakelijk.

De bestuursvergaderingen werden talrijker wat het opmaken van veelvuldige taken en verslagen met zich bracht. Daarbij kwam de briefwisseling in verband met de vragen om inlichtingen over de werking en over het tijdschrift, het versturen van bestellingen, enz. Dat alles dreef de aktiviteit van het sekretariaat op.

De sfeer en de verstandhouding in het Bestuur is steeds kollegiaal geweest wat voor de bloei van de Bond bevorderlijk was. Ik hoop dat het zo verder mag voortgaan.

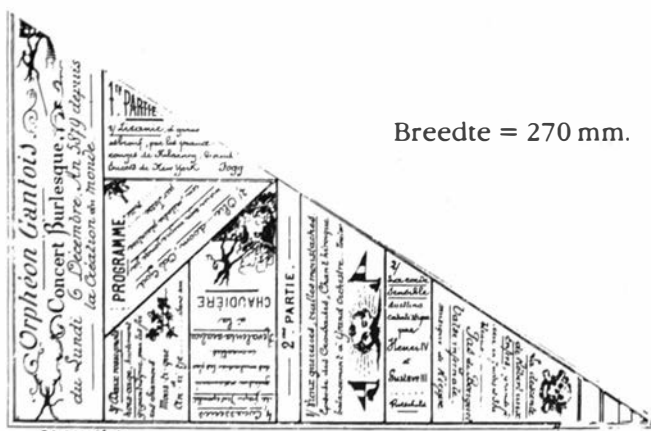
7. Voordracht over profane vaantjes van 1830 tot 1983 door Renaat van der Linden, voorzitter.

Een verklarend woordenboek kent aan "vaantje" allerlei betekenissen toe, evenals aan het woord "vaan" en "vaandel", waar het bij aanknoopt. Het past als veldteken in een leger bij soldaten en ook als banier in een processie bij geestelijken en gelovigen. Het vaantje wappert als signaal op de kerktoren voor de kermis, maar pelgrims nemen het mee naar huis, als aandenken aan een bedevaart.

Voor dit geval geldt het een papieren drukwerk, in de vorm van een rechthoekige driehoek, waar allerlei motieven kunnen op voorkomen.

De dienst van de Chalcografie in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bevat twee vaantjes die volgens Emile H. van Heurck uit de periode 1830 dateren. Een stelt een antieke Minerva voor, het ander vier personen bij een boldersterrein met het onderschrift vry baenders. Kunnen we op basis van de kledij veronderstellen, dat de twee houtsneden ouder zijn? (2)

Er is een vaste datering voorhanden voor een vaantje te Gent : 1879. Betreft het een uitnodiging of een souvenir voor een toneelprestatie, waar velerlei punten bij betrokken zijn?

Breedte = 270 mm.

(2) E.H. van HEURCK. Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins. Antwerpen, 1922, XIII. Renaat van der LINDEN. Het bolspel in Vlaanderen vroeger en nu. Zottegem, 1966, 245.

Profane vaantjes hebben nog niet veel aandacht getrokken. Bij een oppervlakkige beschouwing tellen we er een vijftigtal. Er bestaat kans ze in een zestal rubrieken onder te brengen.

A. Feest en feestkader

1	1820 - 30	Bolders & Schutters	7	1948	Antwerpen - Aloude Ommegang André Vlaanderen
2	1879	Gent - Toneel	8		A. van Dyckfeesten 1599-1949
3	1895	Antwerpen - Vlaggenfeest	9	1955	Oostduinkerke Reuzen Guillaume Michiels
4	1908	Vlaamse Kermis - Heverlee (K. Verhoff - 1511)	10	1958	Aloude Ommegang A. Thys
5	1947	Borgerhout a/	11	1959	Gibu Heemwandering
6	1947	Mechelen - Vlaamse Kermis	12	1983	29 april/8 mei feestweek Gaston Martens Zulte/ L. De Winter

Breedte = 455 mm

B Tentoonstellingen

1	1916	Antwerpen Ons Volksleven Jules Baetens	10	1951	Mariale Heem- & Kunst. Merksem F.S.
2-5	1936	3 verschillende vaantjes - '37 - '38 - '48 Ant. Sanktjeskring	11	1959	Wegenexpo Gibu (Borgerhout) S.K.
6	1939	Antw. Huisvlijtentoonstelling K. Laenens	12	1962	Monumentenjaar Gibu
7	1939	Mariale Tent. St.-Norbertusgesticht Antw. Drukk. Ed. Laenens	13	1973	20 j. Heemtent Gibu St.-Donatus S.K.
8	1947	Kruisbeelden St.-Andriesparochie (3 verschillende vaantjes!) Eles, H.L.	14	1980	Willebroek St.-Niklaastent. H.K.
9	1950	Kunstschatten St.-Andrieskerk	15	& e.a.	St.-Elooitent. Antwerpen (65-76?) Krist. Centrale Metaalverw. nijverheid

Breedte = 395 mm

C Oorlog & gevolgen

- 1-3 1919 Opstand van Vlaanderen (3 verschillende). Weg met de voogden. Zelfstuur. Geen woorden meer. Geen liederen meer. Maar Daden. Het Vlaamsche Front.
 4-5 1919 Aan Amerika België erkentelijk. Voor de oorlogswezen.
 6 1924 Bormsvaantje. Dr. Jacob-komitee voor Amnestie.

- 7 1941 Winterhulp (Sinte Maarten) Ebinger
 8 1950 Kerstmisvaantje 1950. Reeks gevangenen vóór het stalletje!
 9 Amnestie! Naakte man verbreekt handboeien.

Breedte = 210 mm

Breedte = 210 mm

D Poppenspel

- 1-4 1913 Antwerpen (J.B. Vervliet) en Gent.
 5 1935 Palatie van St-Niklaasplaats
 Gaston Schuermans
 6 id. Jubileum Toneelauteurs &
 Menu - Jos Van Campen

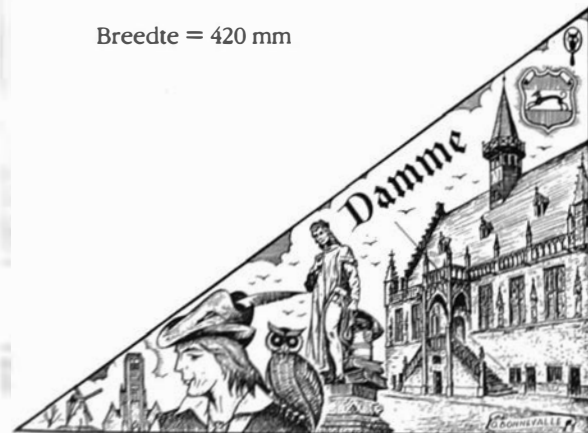
- 7 1936 Hulde trimmer Alb. Schoonvliet
 8 1976 't half Souke 8 octob.

E Glorifikatie van gebouwen & gemeenten

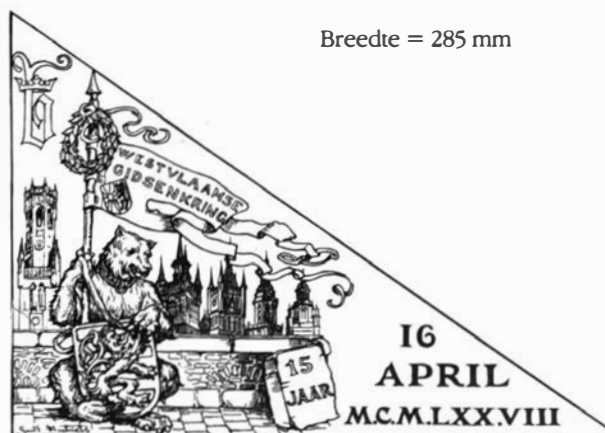
- 1 = D5 St-Niklaasplaats
 2 1940 Palatie van het Sterckshof/
 K. Laenens
 3 - Vrienden Oud Begijnhof - Gent

- 4 Vosseme - Marcel Debot
 5 1978 Brugge - G. Michiels
 6 1982 Damme - O. Bonnevalle

Breedte = 420 mm

Breedte = 285 mm

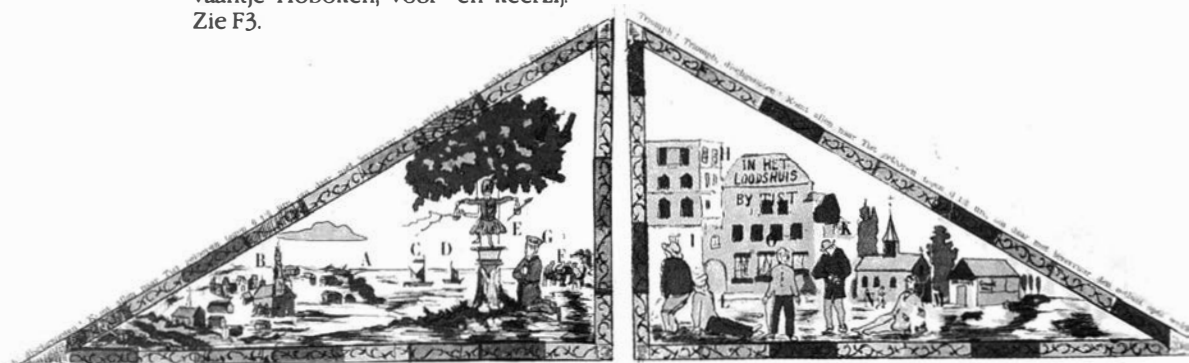

F Menu & Liefde

1 = A3 Antwerpen/Disch = Caerte	5 = D6 Menu Toneelauteurs
2 1898 Antw. Vlaamsche Conferentie Balie	6 1938 Menu Pl. Kommunnie L. Impens, Hoboken.
3 1912 Antw. Domino Klub	7 1950 Menu huwelijk L. Festraets & J. Sambre, Antw.
4 1929 Dischkaart Antw. Apotekers Vereniging	8 1910 Ecaussines - Lalaing - Vrijgezellen (Henegouwen)

G Satire

1-2 1898 Feestmaal Vl. Konferentie Balie.
Spot op vaantje van Scherpenheuvel, vóór- en keerzij. Zie F2.	5 (1929) Gevleugeld man met vijgeblad & zweep temt beer met hoed op.
3-4 1912 Feestmaal Dominoklub. Spot op vaantje Hoboken, vóór- en keerzij. Zie F3.	

H Jubileum

Er bestaat kans de vaantjes ook onder de rubriek jubileum onder te brengen.

1	A8	4	D6	7	F2
2	A12	5	D7	8	F3
3	B13	6	E5	9	F4

10 1799-1949 Mergelbos / Charlepoenij / Voor outer en heerd.

Gedurende ongeveer twee eeuwen ontdek en ontmoet je allerlei uitingen van ons volksleven in deze eigenaardige vorm, een rechthoekige driehoek op groot of klein formaat, veelkleurig en wit-zwart, soms tweetalig, langs een of beide zijden bedrukt, naamloos en van beroemde artiesten. Wie helpt om dat feit te verklaren en te vertakken? We vertrekken wellicht met de voorstelling van een bolplein en belanden in de aktualiteit met een feestweek van Gaston Martens in Zulte. Welke lijnen en linten, geesten en feestten komen er om de hoek zien? Veel! Een fijne ploeggeest als deze op de huidige gowdgaad kan zeker klaarheid en waarheid brengen in dit verband. We starten zou gauw mogelijk. Wel, vandaag!

- (3) De rol van Jozef De Beer (Wetteren 1887 - Antwerpen 1953, konservator van het Museum voor Vlaamse Beschaving - Sterckshof te Deurne), graficus K. Laenens (Antwerpen 1920 - Berchem 1982), van Ferdi van de Vijver e.a. vergt een afzonderlijke belichting. Het treft intussen dat Antwerpen en omgeving een vooraanstaande rol spelen in het ontstaan en de verspreiding van profane vaantjes. De spreekbeurten van de namiddag verschijnen in een volgend nummer.

WERKWIJZE BIJ HET MAKEN VAN EEN BROUWERIJKETEL

1. Aankoop van koper

De illustratie toont Alfons Puimège en zijn oudste zoon René voor een van de grootste ketels, die ze ooit gemaakt hebben. Zij zoon Remi heeft de foto gemaakt in de brouwerij Meiresonne te Gent op 17 mei 1926

Dat aandurven en tot een goed einde brengen getuigt van grote vakmanschap. De bestelling uitvoeren van een brouwketel tegen de concurrerende prijzen van gespecialiseerde ateliers was slechts mogelijk omdat de bedrijfsleider met «eigen volk» werkte, met de zonen : René, Albert, Remi en Karel. Er werd niet gerekend met uren, maar met dagen arbeid. Het thuiswerk kon een week duren, het installeren eveneens. Wij komen er op terug. De betaling geschiedde per kilogram afgewerkt produkt, een ketel van vijfhonderd kg. aan tien Fr. het kg. kostte 5.000 Fr. alle bijkomende werken werden apart gerekend.

Hoe verliep de «gang van zaken» bij de bestelling van een ketel door een brouwer? Deze bepaalde het aantal hektoliter inhoud. De bedrijfsleider bepaalde de omvang, uitgedrukt in diameter en hoogte. Hij ging persoonlijk naar Luik om de bestelling te doen. Van sommige moeilijke stukken, de «dom», die met een sierlijke golf en buis door het dak ging of een konisch stuk, werden papieren modellen gemaakt en meegenomen naar Luik. Een ketel bestond uit de bodem, vijf tot zes mm dik, platen, een meter breed, lengte volgens omtrek van de bodem, drie mm dik en de «dom» of scheel, twee mm dik. De bestelling werd per trein verstuurd naar Beervelde en afgehaald met de hondekar. De afstand van Zaffelare tot Beervelde, heen en terug, bedraagt ca. tien kilometer.

2. Afwerking

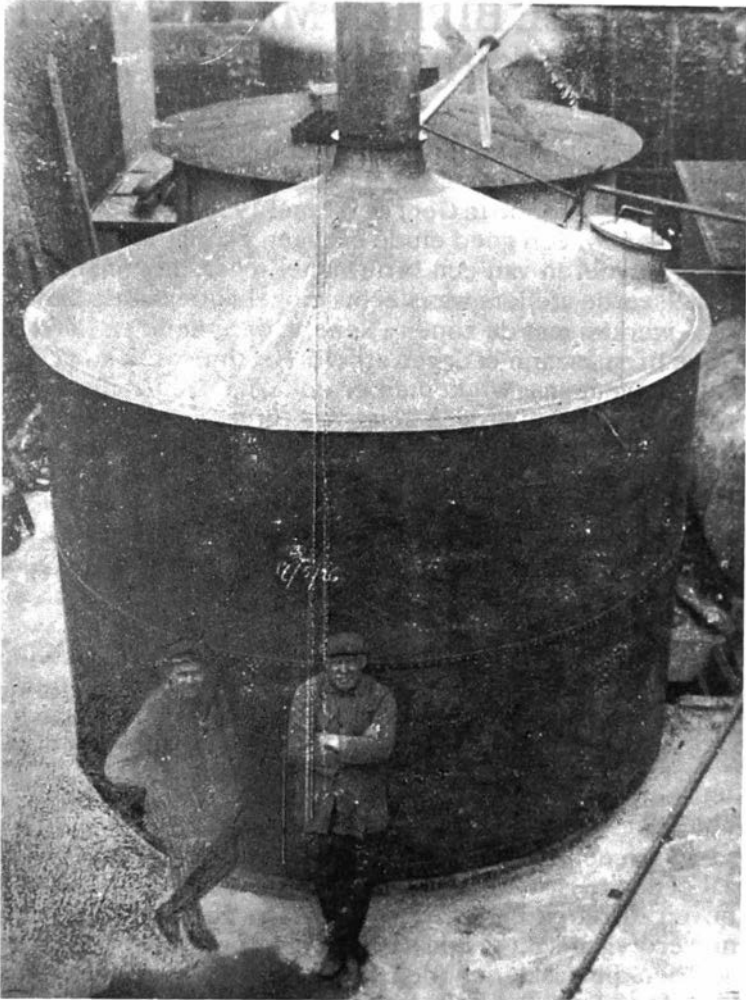
a. De bodem

De bodem van een brouwketel ziet er uit als een reusachtige braadpan. Het centraal gedeelte is sterk «gebombeerd». Bij grote hitte kon de bodem zich naar boven uitzetten en kon aan «rivetten» geen schade berokkenen. Die bodem werd «gemaakt gekocht», zekers in het begin na de eerste wereldoorlog. Toen die pasklare bodem in de fabriek te veel geld begon te kosten, besloot Alfons Puimège zelf de koperen schijf van zes mm te bewerken. Daardoor was extra zwaar alaam nodig : een ijzeren en houten voorhamer, een staak van veertien kgr. en nog een paar zelfgemaakte «alme».

Het koper temperen of «zochte zetten» kon enkel met natuurlijke middelen bekomen worden. Op een oppervlakte van een vierkante meter werden op de hoeken vier buizen in de grond geslagen, vijftig cm hoog. De zware platte bodem werd er op gelegd en er onder een langzaam houtvuur onderhouden. Wanneer de bodem rood gloeide, werd het vuur langzaam gedoofd. Het koper was getemperd. Deze bewerking werd herhaald als het koper door de harde hamerslagen «weerwillig» werd.

De bodem wordt met verenigde krachten op een houten schavotje gelegd ongeveer vijftig cm hoog, aangepast aan de gestalte van de koperslager. Aan de bodem moet een opstaande boord komen, waarbinnen straks de wandplaten komen. De man-binnen neemt een zware staak (veertien kg.) en legt die op tien cm van de uiterste rand. De man-buiten heeft een zware houten voorhamer met lange steel. Met forse slagen klopt hij de boord naar omlaag. Hij gaat verschillende keren rond de bodem.

De bodem wordt terug boven het houtvuur gedragen en opnieuw getemperd. Terug naar het schavotje, wordt de boord met de ijzeren voorhamer (1,500 kg.) bewerkt. De man-binnen vangt de slagen op met de staak. Wanneer de boord na veel inspanning mooi rechtop staat, wordt de plooi binnenin met een stuk alaam en harde slagen van de voorhamer «gefatsoeneerd».

Een van de grootste ketels geleverd door Alfons Puimège in de brouwerij Meiresonne te Gent, anno 1926.

De bodem, om mooi gebombeerd te staan, wordt nog eens getemperd en omgekeerd op de grond gelegd. Door het temperen zelf was het middenvlak «doorgezakt». Het werd dan bewerkt met hamerslagen op een houten balkje.

b. De wand van de brouwkettel

De wand bestond uit twee ringen. Een ring bestond uit twee platen met als afmetingen, lengte : de helft van de binnenomtrek van de bodempan plus twee x vier cm; de platen moesten immers over elkaar gelegd worden om de rivetten te plaatsen.

De hoogte, evenals de dikte van de platen, hingen af van de inhoud van de ketel.

Om de platen de gewenste ronding te geven was een model in hout gemaakt. De plaat werd erop gespannen en bewerkt met een zware hamer en een houten balkje.

Wanneer de twee helften van de ring tegenover elkaar geplaatst werden, moesten ze waterpas gezet worden. Dan werden ze voorlopig onder en boven vast geklonken.

Op de naad, waar straks de rivetten komen, werd een lijn gekrast. De voetjes van de rivetten waren aan de binnenkant en slechts drie mm van elkaar verwijderd. De techniek om rivetten te zetten geschiedde als volgt : de man-binnen «hanteerde» hamer en doorslag of drevel.

De man-buiten hield met beide handen het kanon of opvangijzer vast.

Beide personen moesten goed op elkaar getraind zijn, bijzonder als ze bij de tweede ring elkaar niet zagen. Na enkele slagen zaten twee koperen schijfjes in het kanon.

De man-binnen steekt de rivet door het geslagen gat. Hij neemt de platte staak (vijf kgr.) en vangt ermede de slagen op die de man-buiten met aantrekker en hamer op de rivet geeft. Er ontstaat een cirkelvormige afdruk rond de rivet, bekomen door het aantrekijzer. Zonder met slagen op te houden, slaat hij nog drie - vier keren bloot op de rivet. De rivet is verdikt en zit klemvast. Als de naad af is, moet de rivet gefatsoeneerd worden. De man-buiten neemt de dopper en maakt van de rivet een mooi knopje. De slagen worden opgevangen door de staak. Om het werk vlot te laten verlopen, worden de rivetten genummerd, binnen en buiten.

Dan moet de hele ring geplaneerd worden, dit wil zeggen een honderdtal slagen per dm². De ring wordt hierdoor onwrikbaar en staat op spanning. De ring wordt langs buiten gepotlood, zoals onze kachels vroeger, opdat de koperslager zou zien waar hij geslagen heeft. Hij kiest nu uit zijn serie planeerhamers de meest geschikte, en let op de dikte van het koper. De slag van een planeerhamer, die rond of vierkant kan zijn, moet echter volmaakt vlak en gepolijst zijn. Het tweede stuk alaam is een handaambeeld; dat heeft de vorm van een paddestoel met dikke stam. Het slagvlak is licht gebogen en eveneens gepolijst. Wanneer hij nu het koper verplettert, laat het geen sporen na; het zet een vijfde uit en verwekt spanning. De koperslager staat langs de binnenkant, diep gebogen. hij kan tot in het midden van de plaat slaan, aambeeld langs binnen, hameren langs buiten. Dat moet hij uren volhouden. Zodra hij rond geraakt, wordt de ring omgekeerd en het planeren kan verder gaan tot hij terug rond is.

Nu moet de naad dampdicht gemaakt worden.

Waar twee platen samen komen om geriveerd te worden, is de binnenplaat vlijmscherp gevijld. De man-buiten neemt de «chasse» en slaat naast de rivetten, over de hele lengte, een gleuf. De slagen worden opgevangen door de man-binnen. De scherp gevijlde plaat komt daardoor tegen de wand. De naad, langs binnen, is nu met de hand nauwelijks voelbaar.

c. De bodem en de onderste en bovenste ring worden samengevoegd.

Een afgewerkte ring is een moeilijk te verplaatsen voorwerp, vermits er helemaal geen hou-vast aan is. Wanneer dit dan toch moet gebeuren, zijn vier sterke mannen vereist. Zij doen dit met een meterlange staaf met onderaan een haakje en bovenaan een «handvat».

In de bodempan worden zes «klessen» gehangen, dit zijn S-vormige haakjes van plaatijzer. Zij hangen aan de binnenkant van de bodem, de ring hangt dan voorlopig in deze haakjes. Er komt nu heel wat pas-werk bij kijken. Als de bodem waterpas staat, moeten de platen er haakrecht op staan, anders wordt het een scheve ketel.

De rivetgaten slaan door de bodem van zes mm en platen van drie mm was een zware karwei. Dit moest gebeuren door een getraind driemanschap. Ook hier waren de gaten, of waar ze moesten komen, goed aangeduid.

Zoon René sloeg met de zware voorhamer. Zoon Remi hield met een zware ijzeren tang de drevel of doorslag vast. Zoon Albert nam de buitenkant met het zware kanon of opvangijzer (vijf kgr.). Er zal wel geluidshinder geweest zijn in de buurt, maar dat was dan nog geen probleem.

Als de kuip van de ketel af was, moest er alweer gevijld worden. De bovenste

rand van de rechtopstaande platen, waarvan daarna de volgende ring moest geriveerd worden, werd vlijmscherp gevijld. Deze vijl woog 2,500 kgr. Deze scherpe kant leverde een konstant gevaar op voor kwetsuren. Een wonde veroorzaakt door koper, moet met nog meer zorg ontsmet worden.

Dan komt de beurt voor de tweede ring. Die moest natuurlijk in de eerste ring kunnen schuiven en een kleinere omtrek hebben. Hij werd precies gemaakt zoals de eerste ring. Weer werden klessen gehangen. Met de palan of takel werd de tweede ring omzichtig in de eerste geschoven. Dan volgden dezelfde bewerkingen : gaten slaan, riveren, doppen en de waterslag leggen.

Zoals we op onze foto kunnen zien, werden, om het transport te vergemakkelijken, de delen van de ketel apart vervoerd. Soms gebeurde dit ook omdat de toegangen van de brouwerij te nauw waren om met zulke omvangrijke stukken binnen te komen. Dan werd, ter plaatse, de laatste hand aan de ketel gelegd.

3. De dom, het sieraad van de brouwketel.

De dom is het sluitstuk van de ketel langs waar de dampen ontsnappen. Dom is synoniem van koepel. Toevallig is doom synoniem van damp. Wanneer het deksel van een ketel plat was, sprak men van een scheel. Wij verwijzen naar onze foto blz.

De dom werd in de fabriek besteld aan de hand van papieren modellen. Om dat meet- en plakwerk te kunnen uitvoeren, werd de herberg naast onze woning ontruimd. Als het papieren model van de dom op de vloer lag, was het een cirkel, waarin een sector ontbrak. Wanneer de stralen van de uitgeknipte sector bijeen gevoegd werden, werd het een kegel.

De dom kwam van de fabriek als een vormeloos stuk, enigszins opgerold om het transport mogelijk te maken. Het werd getemperd en effen geslagen. Het centrum werd uitgekapt; daarna kwam de buis om de dampen te laten ontsnappen. De platte plaat werd een afgeknotte kegel en gebraseerd. De dom schoot enkele centimeter over de wanden van de ketel. Hij werd aan de wanden geklist of gevat. Klissen werd steeds toegepast bij het vernieuwen van de bodem van vatwerk. De wand werd naar buiten geslagen, de dom schoot erover en werd onder en boven tegen die kraag van de ketel geklist. Ook hier de waterslag, zoals we op foto zien.

De hals van de dom was nog eens een meesterstuk. Het aanvangstuk was konisch en de naad gebraseerd. Onderaan werd de hals uitgeslagen en aan de dom geriveerd. Bovenaan werd hij aan de doombuis gehecht met flenzen en vijsbouten. De doombuis kwam door het dak, beschermd door een regenwederende windhaan.

In de dom of scheel van ieder brouwketel werd een mangat gemaakt, ruim genoeg om een breedgeschouderde man door te laten.

Het werd ongeveer gemaakt als de hals van de dom, maar er kwam een deksel op. De bovenste rand werd rond een ijzeren baar gehamerd. Het gaf het mangat meer stevigheid. Het deksel was alweer een stuk, waarbij al de knepen van de stiel te pas kwamen : bomberen, hameren, klissen en riveren.

Het laatste stuk is de uitloop. het bier moest kunnen overgepompt worden. Dat was een konische buis, stevig geriveerd in de bodem.

De brouwketel is af. Om hem dampdicht te maken, riveren is niet veilig genoeg, kenden alle koperslagers een koud kunstje ; dat wisten de koperslagers in de zestiende eeuw reeds, om de dichtheid te garanderen. Er werd een mengsel gemaakt van wit van eieren, tot stof vergruizeld ongebluste kalk en matten van melk. Alle naden werden met deze pap zorgvuldig aan beide zijden ingewreven. Het mengsel werd na korte tijd hoornhard.

De koperslager (hun patroon was Sint-Elooi) had een harde, maar creatieve stiel. Van hen mogen we zeggen dat ze «in 't zweet huns aanschijs» hun brood verdienden.

G. PUIMÈGE

Liederen & rijmpjes van molenaarsfamilie uit Merelbeke & varianten

Ouden van dagen zingen nog graag. Ze zingen vaak het ene liedje na het andere, zonder biezonder onderscheid, zonder zorg voor een bepaalde samenhang.

Een spotlied volgt op een aftelrijmpje : een raadsel sluipt ertussen. Ze vinden het plezant en amuzeren elkaar. Ze denken aan geen vast of los systeem. Zingen en neuriën is hoofdzaak.

Het loopt in dergelijk geval niet van een leien dakje om liederen te schikken en te ziften, soort bij soort.

Waar begint het kinderlied als er spotrijmen bij betrokken zijn? Waar geldt het uitsluitend een danslied? Logika staat niet op de voorste rij bij het ontluiken van dans en spel. Je beleeft een prachtig beluisteren en een prettige wisseling.

Op die basis durven we het aan een reeks liederen en rijmen aan te bieden, in herinnering en hulde aan de wakkere molenaarsfamilie te Merelbeke. Majella Thienpont stamt uit deze familie. Ze woont er bij de Hundelgemsesteenweg, nr. 2 Potaardeberg. Haar moeder Marie-Mathilde De Vos (Merelbeke 3 X 1877 - 27 III 1959) heeft die liederen menigmaal gezongen en de spotrijmpjes en raadsels dikwijls opgezegd. Een deel daarvan stamt alleszins van grootmoeder langs moederskant Angèle Been (geb. Schelderode I II 1841).

Langs deze vrouwen daagt een deel van ons volksleven uit onze en uit het einde van vorige eeuw op.

Majella Thienpont deelt mede, dat liederen en rijmpjes niet uitsluitend tot de kinderwereld behoren, ver van daar. Zij kent het volksleven als afstammeling van een molenaarsfamilie en kent de volkskunde langs het kunstzinnige weven, spinnen en mandevlechten. Kantklossen ligt haar niet, want ze kan het lawaai van het bestendig klossen moeilijk aanhoren. Ze woont in het ouderlijk huis, waar ze zorgvuldig waardevolle foto's van de stenen molen en van de familie bewaart. (1)

Waar ligt de oorsprong van weelde? Waarin bestaat de weelde? In het drinken van bier en wijn, in pralen met goud en in het bezit van een huis? Voor welke periode en welke gewesten? Alhier opent zich een nieuw onderzoeksterrein.

Majella Thienpont, Merelbeke.

1. Waarvan, waarvan . . . drinken die boeren, die boeren ?
Waarvan, waarvan drinken die boeren dat bier ?
Ze verkopen een os en vetten een stier.
Daarvan, drinken die boeren dat bier.
2. Waarvan, waarvan drinken die pasters, die pasters,
Waarvan, waarvan drinken die pasters die wijn ?
Ze zingen een liedje drie, vier in 't Latijn.
Daarvan drinken die pasters die wijn.
3. Waarvan, waarvan dragen boerinnen, boerinnen
Waarvan, waarvan dragen boerinnen dat goud ?
Ze verkopen hun boter en eten vreemd smout.
Daarvan dragen boerinnen dat goud.

De Coussemaker, 375

(1) Zie : De Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen, naar gegeven van het Archief van het Kadaster [Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen, 1961, Tweede Band - Vijftiende Jaar Gent, 1962] blz. 127 - 128 inlichtingen van 1857 tot 1933, onder nr. 4.42.C., met foto.

Pols Heyns. Volksliederen. Antwerpen, 1941, 157.

1. Waarvan, waarvan drinken schoenmakers bier ?
Ze lappen hun zolen zo dun als papier.
Daarvan drinken de schoenmakers bier.
2. Waarvan, waarvan drinken de pasters de wijn ?
Ze zingen de missen al in het Latijn.
Daarvan drinken de pasters de wijn.
3. Waarvan, waarvan zetten de bakkers een huis ?
Ze verkopen de bloem en ze bakken het gruis.
Daarvan zetten de bakkers een huis.

Aftelrijmpje Merelbeke, Gent. Rijm om kinderen te paaien, Wieze.
Touwtje dansen en springen Ninove-Dendermonde, verwantschap met een leu-
genlied.

1. Majella Thienpont, Merelbeke.

Onder de brug lag een mug
Met haar muil wijd open
Zeven ezels, zeven kwezels
Zijn er in gekropen
Ik heb het gezien
Ik hebt het gezegd, atjie!

2. Van Doren, Brugge, 165.

Onder de bruggen lag er een muggie
Met ze mulle wiet open
Zeven ezels, zeven kwezels
Kwamen der uut gekropen
Van Napoleon, van Napoleon
Is m'nheer de Witte niet thuis?

3. Terneres, Gent, OVZ '50, 56.

Onder de brugge
Ligt er een muggie
Mee heur muile wijd open
Zeven ezels, zeven kwezels
Zijn er in gekropen
En ajuin, ajuin, Napoleon.

4. J. Van Haver, Wieze, 21.

En te Brigge lei een migge
met haar muil wijd open,
17 ezels en 18 kwezels
kwamen daaruit gekropen
En in Dendermonde
Daar was een koei gevonden
die zoveel melk en boter geeft
dat geheel de stad ervan leeft.

5. Laura Hiel, Ninove-Dendermonde,
I, 113.

Onder de brugge
Zat een muggie met heur muil wijd open
Zeven ezels, achttien kwezels
Kwamen er uit gekropen
't Eerste was een mosselman
't Tweede was een zavelman
't Derde was een blinkmarchand
Die blink verkopen kan.

6. Jos Ghysens, Aalst, 39

Zeven ezels, zeven kwezels
Zijn der ingekropen
't Laatste was een mosselman
't Tweede was een klodderman
't Derde was een blikmarchand
Die zeven keren roepen kan . . .
't Vierde was een man
Die niet werken kan . . .

Aalst kent de brug met de mug en de muil niet, maar voegt er vier mannen aan toe, in aansluiting en tegenstelling met Ninove-Dendermonde die er drie leurders aan toevoegen. Opnieuw treedt de verscheidenheid bij de functie van het lied vooraan : bij touwtje dansen, aftelrijmpje. Laura Hiel deelt de muziek mede en wijst op de inspiratie voor de eerste maten bij een dwarsfluitwijze van het Pruisisch leger, goed bewaard te Luik, tijdens de bezetting van die stad in 1815.

7. M. De Paepe, Ninove, OVZ '27,26

Onder de brugge zat een mugge
met heur muil wijd open
Zeven ezels, achttien kwezels
Kwamen d'er uitgekropen.
't Eerste was een mosselman
't Tweede was een zavelman
't Derde was een blinkmarchand
Die blink verkopen kan

J. Van Haver, Wieze 19.

Kadilleman heeft een paard gekocht
Hij reed er mee naar Brugge
Van Brugge naar Dendermonde
Van Dendermonde naar Strijpen
't Paardeken viel aan 't schijten
Harop. Harop. De Molenberg op.
En hij zette er zijne kadilleman op.

Zing mee, I, 11°.

Kadee, kadee, kadee
Doe de braven mee.
Laat de stouten lopen
Kruip al door de poorten
De poorten zijn gesloten
Kruip al door de goten
De goten zijn te nat.
Spring over de brede gracht.

Bij een gelijkaardig en gelijkwaardig vertrekpunt (erin . . . eruit . . . kruipen) volgt een wisselend vervolg, met Napoleon, (reminiscentie 1815?), mijnheer de Witte, een koe in Wieze en leurders in Ninove-Dendermonde . . .

Hoe leerden de kinderen tellen weleer? U ontdekt een klein of groot verschil per streek.

Majella Thienpont, Merelbeke.

Een brak zijn been
Twee knoopt aaneen
Dreie is zo blij
Viere komt alhiere
Vijve loopt al kijven
Zesse gaat naar de messe
Zeven ging al beven
Achte gaat ze wachten
Negen ging ze tegen
Tien heeft ze gezien
Twelf krijgt de beste brokken
Dertien laat het begijntje binnen
Veertien steekt de grendel op de deur.

Majella Thienpont, Merelbeke.

Aftelrijmpje :

Hutsepeerdje rijd naar Gent,
Van Gent naar Dendermonde
Appeltjes van Oranje
Peerkes van Condé, Condé,
Breng ons kind ne koeke mee
Ons kindje kan hem niet dragen
Leg hem op de wagen
De wagen kan hem niet voeren
Leg hem bij de boeren
De boeren zijn niet thuis
Leg hem vanachter in 't schotelhuis
Het schotelhuis is gesloten
Leg hem in de gote
De gote is te nat
Steek hem vanachter in 't verken zijn gat
't Verken zijn gat is toegeplakt
met een bolleke stijfselpap

Van Doren, Brugge, 114.

Een, mijn beentje is gebroken
Twee, mijn beentje is vermaakt
Drie, wij zijn zo blieë
Viere, de boter is zo dier.
Vuve, de pot met dru(i)ven
Zesse, de pot met toveresse
Zevene, we staan te beven
Achte, we gaan de koeien wachten
Negene, we gaan onz' vader tegen
Tiene, we gaan dienen
Elve, we gaan gaan delven
Twolve, ge gaan gaan dolven
Dertiene, gedaan.

Jos Ghysens, Aalst, 86

Karel I brak zijn been
Karel II sprong in de middellandse zee
Karel III brak zijn knie
Karel IV dronk vier flessen bier
Karel V sloeg zijn wijf
Karel VI ging naar de mis
Karel VII voetjes vegen
Karel VIII stond op wacht
Karel IX stond te beven
Karel X vloog in een vliegmachien

Jef Van Haver, Wieze, 20.

Een brak zijn been
Twee zet het aaneen
Drij ging er voorbij
Vier ging er naar zien
Vijf ging er bij
Zes gaf de les
Zeven stond te beven
Acht stond op wacht
Negen ging ze tegen
Tien stond te zien
Elf kroop op de schelf
Twelf was 't manneke zelf.

Lede, 637.

Karel één brak zijn been
Karel twee sprong over zee
Karel drie heeft een stuk van zijn knie
Karel vier dronk een glaasje bier
Karel vijf sloeg op zijn wijf
Karel zes trok zijn mes
Karel zeven kwam mij tegen
Karel acht stond op wacht
Karel negen stond te beven
Karel tien stond in 't kabien
Karel elf stond op de schelf
Karel twaalf sloeg de klok ding-dong.

Majella Thienpont, Merelbeke.

Bim, bam, bale
Te Gent die luidt de schale (klok)
Al over enen doden man
Een dode man in d'arde
Een rijke man te peerde
Een arme man te voete
Danke, Jezuke zoete.
Jezuke is gaan houtjes rapen
Al boven op de krone
Moeder Madeleine
Doet zonneke schijnen
Doet het kwade weder overgaan
Dat al de kindjes kunnen naar schole
gaan
Wie zal ze leren?
Onze-Lieve-Here.
Wie zal ze onthouden?
Onze-Lieve-Vrouwe.
Wie zal de pastoor zijn misse doen?
Peetje mee zijn gelapte schoen
Achter de pastoor zijne preekstoel.

Omer Coessens, Zottegem.

Bim, bam, bale
De klokke luidt meitale
Over enen dode man
Dode man in d'eerde
Rijke man te peerde
Arme man te voete
Danke Jezeken zoete
Jezeken is gaan houtjes rapen
Boven op de krane
Sinte-Madeleine
Doet de zonne schijnen
Doet de regen overgaan
Dat al de kleine kindjes
Naar schole kunnen gaan
Wie zal ze leren?
Onze-Lieve-Here.
Wie zal 't onthouden?
Onze-Lieve-Vrouwe.
Wie zal de misse doen?
Pietjen met zijn gelapte schoen.

OVZ 1933, 113.

Lede, 638.

Bieze, bijze baze
De klokken luiden tegare
Alover een dode man
een dode man te paarde
een landman te voet

O Jezuke zoet
Jezuke was gaan houtjes rapen
om zijn vuurken te maken.
Sinte-Katelijne
laat de zon maar schijnen
Dat de regen overgaat
Dat de kindjes naar school gaan

Omer Coessens, Zottegem.

Op vaders knie : OVZ 1933, 113.

U-te-ko peerd in 't ronde
Van Gent naar Derremonde
Van Derremonde naar Boonstrood
(Baasrode)
Daar lag een klein visselken dood
Dat visselken was te kope
Tien pondkens grote
Oliepot en klinkepot
Als de we te Mechelen komen,
W'horen de klokken van Engeland
Engeland en Spanje
Appelkens van Oranje
Peerkens van Condé, Condé,
Brengt ons een klein kindje een koeke
mee,
Al zo groot als ene man
Dat het hem niet dragen kan.
Kan hem den anderen niet dragen?

Majella Thienpont, Merelbeke.

Lied bij het koorddansen
Naardje scheer m'n baardje
Scheer het schone
Voor een krone
Scheer het net
Voor een plakket
Scheer het rond
Voor een dubbele hondestront

Wie zal ze leren?
Onze-Lieve-Here.
Wie zal hun vragen?
Onze-Lieve-Vrouwe.
Wie zal er het kruisken afdoen?
Peetje mee zijn gelapte schoen.
Den drie slag - den drie slag
De hemel staat wijd open
en de hel is gesloten
met drie ijzeren baren
Hun baard zal verbranden
Nog een snok en nog een trok
En laat hem nu maar vliegen.

Werpt hem op de wagen!
Kan hem de wagen niet voeren?
Werpt hem over 't huis.
Ons kindjen is een grote,
Grote, grote luis . . .

J. Van Haver. Wieze, 19.

U-te-ko peerdeken . . . dzakke
Ik komme gereden dat 'k zwakke
Over het veld met mijne wagen
Kijken of jij niet bakken kunt?
Kunde gij morgen bakken?
Bakt ons klein kind een koeke

Wieze, ibidem.

J. Van Haver. Wieze, 19.

Ju mijn paardeke ronde
van Aalst naar Dendermonde
van Dendermonde naar Vlassenbroek
Brugge
Om een dikke peperkoek.

Met nog 4 varianten.

Lieievrouw, Gent, 15.

Spotrijm op stielen.
Naard, Naard, scheer mijnen baard
Scheer hem schone
Voor een krone
Scheer hem net
Voor een plakket
Scheer hem rond
Voor nen roggene peerdestront

Vankenhove, Gent.

Idem, 11° met muziek.

Jaspaard, scheer mijnen baard

Scheer hem schone

Voor een krone

Scheer hem net

Voor een plakket

Scheer hem rond

Voor een dikke vette paardestrond.

Hier zoals voor andere liederen springt een verschil voor de funktie in het oog : begeleiding bij koorddansen en spotrijm op stielen. De aanvang : Naardje, Naard en Jaspaard, met de eindbepaling vóór . . . str . . . verschillen wel.

De ontmoeting met Majella Thienpont bewijst duidelijk, hoe het kinderlied nog leeft in het volkslied. Ruim een halve eeuw geleden wees onze huidige Nestor van de volkskundigen Clemens Trefois op *De betekenis van het Aftelrijmpje voor het kind* [OVZ 6 (1931) 76-84]. We kunnen zijn stelling alleen eenvoudig herhalen en vaststellen hoe de kinderen tellen en rijmen tegelijk. Voor de tekst van M. Thienpont kunnen we onmiddellijk olijke en vrolijke varianten en contrasten aanwijzen. Het lied van vroeger leeft voort. Wie zoekt naar de bindtekens van streek tot streek, langs de vondst van rijmen en ritme in het huidig lied?

Bibliografie

Pol HEYNS. Volksliederen. Antwerpen, passim.

Laura HIEL. Zing Mee! Een keuze uit 500 Vlaamsche Folkloristische Lieder. Brussel, 4 delen, z.d.

J. VAN HAVER. Volksleven te Wieze. 1900-1950. Gent, 1961, 21 e.v.

Jos GHYSENS. Het Aalsters Volksleven. 1. Het Markt- en Straatlied 1860-1950. Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1978.

Jozef DE BROUWER. Geschiedenis van Lede. 1963. Deel III. Het Volksleven (waarvoor de leden van de "Heemkundige Kring van Lede" het hunne hebben bijgedragen) biedt blz. 626-637 Rijmpjes bij kinderspelen. Delen daaruit komen in aanmerking voor vergelijking.

Lode VAN DOREN. Kinder-volksliedjes uit de Vlaamse Gewesten. Brussel, 1964.

OVZ, Oostvlaams(ch)e Zanten, tweemaand. tijdschr. v. volkskunde, Gent.

R. VANKENHOVE. Het volksleven in het straatlied. Gent, 1932.

Majella Thienpont & Renaat van der Linden

EEN MINDER GEKEND VOLKSREMEDIËBOEKJE UIT DE 19^e EEUW.

De verruiming en verbetering van de kommunikatiemiddelen in de 19^e eeuw bracht een uitbreiding van reclame en distributiekanaalen voor geneesmiddelen met zich mede die in de volksgeneeskunde terecht kwamen. Allerlei vulgariserende boekjes zagen het licht.

De geschreven overlevering van het volksgeneeskundig handelen vertoont honderden voorbeelden van recepten, gebruiken en formules in binding met eeuwenoude overleveringen. De diversiteit van volksremediëboekjes - het ene wat waardevoller dan het andere - vertonen eenheid qua inhoud en opbouw, een episch tekstgedeelte met ondubbelzinnige allusies of gereputeerde namen om indruk te maken.

Wie zich inlaat met de kulturhistorische geschiedenis van de volksgeneeskunde mag aan de verscheidenheid van de volksremediëboekjes waarvan velen zeldzaam zijn niet voorbij gaan. Over verschillende van deze drukjes is een en ander gepubliceerd, o.a. over "Den Troost der Arme" van G. Simons uit Kortrijk (1) en het "Handboek voor lijdende of genezing zonder geneesheer" van kapelaan Van den Bosch uit Tongeren. (2) Van beide worden in private verzamelingen nog ongekende exemplaren ontdekt.

Het valt op dat kloosterlingen en sekuliere geestelijkheid zich uit menslievendheid met geneeskunde hebben ingelaten : zij konden er niet aan weerstaan hun bevindingen te boek te stellen. In de middeleeuwen hebben wij voorbeelden aan Beda Venerabilis; Walafried Strabo; Odo van Meudon; Hildegardis von Bingen; e.a.; in de nieuwere tijd de pastoor van Stabroek J. Van den Cruyce met zijn "Der Huyslieden Medecyn"; dan de Jezuit Guillelmus De Praetere met "Remediën teghen de haestighe ziekte" Antwerpen J. Cnobbaert 1625.

L. Van Acker ontdekte in de boekenlijst van een rederijkerswerkje met als titel "Dispuyt onder de Litmaeten en het Koninkrijk van het Eersgat - gedrukt in de secrete kamer" een boekje van Tissot : "Raedgevinge voor de gesontheit van den gemeenen man en landslieden" gedrukt bij Thomas Franciscus Walewein te Ieper in 1765. (3) In het antiquariaat Merlijn te Hulst ontdekten wij van Tissot een Rotterdamse uitgave : "Raadgevingen voor de gezondheid van den gemeenen man, van landlieden en allen die de hulpe van eenen bekwamen genees- of heelmeester ontberen, of niet spoedig genoeg bekomen kunnen; dienende tevens tot een nuttig genees- of heelkundig handboek voor landsheeren, dorpleraaren, weldaadige lieden, dorp-heelmeesters, en allen die zig uit menschenliefde of beroepshalve met het geneezen van zieken bemoeien. Derde druk. Aanmerkelyk vermeerderd en verbeterd. Rotterdam, R. Arrenberg 1772". Het boek in 8° formaat telt 32 blz. inleiding en 752 blz. tekst.

De bedoelingen van de auteurs van volksgeneeskundige boekjes valt in algemene regel op. Van bij het titelblad en het voorwoord in een uitgebreide inleiding gaan zij verder in op de noodzaak en het belang van hun werk. Wij merken op dat het steeds gaat om de relatie stad - platteland, rijk - arm, geleerd - niet geleerd. Wanneer wij de 17^e en 18^e eeuwse produktie van geneeskundige boekjes op de korrel nemen stellen wij vast dat onze gewesten niet door hoogvliegers begiftigd waren, (enkele geïsoleerden niet te nagesproken) dan moet het ons ook niet verbazen dat waardeloze schriften onder het volk verspreid werden. Het verwondert enigszins dat dergelijke druksels zich lang op de boekenmarkt handhaafden en er menig herdruk kenden.

Op de tentoonstelling "De Apoteker in het Volksleven" te Gent (4) zagen wij merkwaardige volksremedieboekjes uit de verzameling van Frans Van Bost. Een van deze boekjes trok onze aandacht om zijn zeldzaamheid, het betreft een uitgave van F.V. Raspail (1794-1878) een in Parijs geschorste apoteker die zich in Ukkel in 1860 kwam vestigen op de wijk Stalle. Het tentoongestelde exemplaar was een "Jaarlijks handboek der gezondheid voor 1861 of huiselijke genees- en artseneijkunde" 16^e jaargang en te Brussel uitgegeven bij Ferdinand Claassen boekhandelaar in de Madellene-straat, 88, (hoek van 't Cantersteen). (Sic) Het titelblad dat wij hierbij afdrukken vermeldt de Parijse verantwoordelijke uitgever namelijk de zoon van voornoemde, M. Raspail in de Rue du Temple 14 (omtrent het Stadhuis). Het voorbericht geeft onmiddellijk in voetnoot volgende sprekende aanduiding: " . . . Ik ontvang, gelijk te voren, alleenlijk 's Zondags en 's Maandags, en ter uitsluiting van alle andere dagen der week, van 2 tot 5 uren, de zieken voorzien van pasporten of van enkele gelegaliseerde bewijsschriften getuigende dat zij elders dan in België gehuisvest zijn. Een omnibus, waarvan het bureel in 't midden van Brussel is, in den Hertog Jan, Putterijstraat, rijdt driemaal daags van de eene naar de andere standplaats. Ik antwoord op geene brieven om raadpleging. Mijn zoon Camille Raspail, doctor, ontvangt alle dagen te Parijs, rue Carnot, 11, achter de Luxembourg."

F.V. RASPAIL
APOSTROPHE VAN HET VOLK

**JAARLIJSCH HANDBOEK
DER
GEZONDHEID
VOOR 1861,
OP HUISELIJKE GENEES- EN ARTSENEIJKUNDE,**
bevatte alle de
THEORETISCHE EN PRAKTISCHE ONDERZICHTINGEN EN ZELF ZIJNE GEWEL-
BIDDENDEN EN BEKENDEN EN TE GEBRUIKELIJKEN ALDUS SPREKENDEN EN OP
ELKE WELKE KOSTBAAR WIJZE TE BENOEDIGEN OP TE GEBRUIKELIJKEN
DE WELKE GEWELDEBAAR ZIJN EN ZICH ELKE VERLICHTING,
DIE HET NIET ZOD VOEL WAARDE BEHEFT ALS DE
GEZONDHEID, DE BEHOORLIJKE OVERZICHTLIJKE OF
SLEPDE ZIEKTES;

HOOR
F.-V. RASPAIL,
16^e JAARGANG, OF 15^e MERKELIJKE VERMEERDERDE UITGAAF.
Die om ik mij doctor konne oefenen,
waaronder alle man, zonder veel moeite, uog
geleerd gait worden als ik
L. 11, 11, 11, 11, 11, 11, 11, 11.

Ce is de internationale overeenkomsten, behoudende de schikking en de
uitgever zich het recht van herdruk en vertaling in vreemde landen.

PARIS, **BRUSSEL,**
AD DEN UITGEVER DER WERKEN BIJ FERDINAND CLAASSEN,
van M. Raspail,
14, RUE DU TEMPLE 14, MADELLENE-STAAT, 88,
(omtrek het Stadhuis). (Hoek van 't Cantersteen).
1861

Wij maken verder op dat Raspail in 1815 het voorwerp is geweest van een rechterlijke vervolging daar hij zelf schrijft :

" . . . De vervolging, die sedert 1815 aan onze persoon kleeft, ons niet meer in de verschaansing onzer ballingschap kunnende bereiken, . . ." Vandaar zijn voorzorgen en het voorleggen van legitimatiepapieren te eisen. Uit een citaat op blz. 145 kunnen wij afleiden dat zijn rechterlijke vervolging betrof de onwettelijke uitoefening van de geneeskunde en de dodelijke afloop bij een patiënt wegens het afleveren van een verkeerd geneesmiddel.

Uitvoerig wijdt hij uit over zijn vonnis en de aanklacht tegen de apoteek van het huis Raspail. Het gevolg is ook de overschakeling en weglating van de benaming apoteek in : " . . . Huis van droogerijen Raspail." Wij lezen verder een toch wel bijzonder gevaarlijke raadgeving zijn eigen apoteker en dokter te zijn in hiernavolgend citaat : " . . . maar iedereen zal er zich de grond-bestanddeelen kunnen aankooopen met welke hij zelf zijn geneesmiddelen zal vervaardigen, gelijkvormig aan de voorschriften des handboeks; en ieder zal erbij winnen, gedwongen zijnde om zelf zijn eigen apoteker en tevens zijn eigen doctor te wezen."

Hij is afkeurend tegen de dokters wegens zijn ervaring bij de bereiding van receptuur die hij als apoteker destijds diende te vervaardigen en noemde daarbij een ganse reeks stoffen op die hij als : " . . . zovele vergiftigde vuiligheden . . ." bestempelt. Over de verhouding dokter patiënt schrijft hij " . . . de geneesheer heeft krachtens zijn diploma, geen recht over leven en dood van zijn zieke; de lijder is niet gehouden tot een blind geloof in zijn doctor." De geldzucht van dokters en hun eigengereidheid wordt ook gehekeld. Hij beweert dat zijn nieuwe geneeswijze geen heftiger vijanden heeft dan de dokters en waarschuwt de lezer tot voorzichtigheid, "Eenen doctor blindelings nemen, en zonder te trachten den kwakzalver te onderscheiden van den wijsgeer, is een dier handelingen van dwaze zorgeloosheid die naar zelfmoord of manslag gelijken, . . .".

Het eerste deel van zijn handboek handelt over de oorzaken van ziekten, hun behandeling en de aan te wenden middelen. Zijn gedachtegang is deze : " . . . dat de ziekte voorkomt van het bloed, de gal, de zenuwen, de vochten, enz., dat is een oude brabbeltaal, waarmede de wijsbegeerte, ofschoon vruchteloos gedurende eeuwen gelachen heeft, . . ." " . . . de gal kan niet gezond zijn als het bloed ziek is, . . .".

Met didactische voorbeelden toont hij de oorzaken aan die van buitenuit het lichaam ziek maken. Hij staft zijn uiteenzettingen aan de hand van een drieledig werk "Hist. Naturelle de la Santé et de la Maladie" dat in 1860 verscheen en waarvan hij de auteur niet eens vermeldt. Hygiëne en klederdracht van het kind omschrijft Raspail als volgt : "Het jonge meisje, dat haar behagen schept in zich de lendenen te knellen, is bewust van hare onverschilligheid en hare onvruchtbaarheid." In het verwurgde lijf van de jonge meisjes ziet hij niet alleen onvruchtbaarheid, maar ook bekkenvernaauwing en het vooruitzicht van een keizersnede bij een mogelijke partus met daarbij het ter wereld brengen van rachitiskinderen. De luiers van de kinderen mogen niet inkerkeren en bij goed weer hen naakt laten dartelen in de zon. In het hoofdstuk over de voeding beschrijft hij het putwater in Vlaanderen en Brabant als onbruikbaar en de milieuvervuiling krijgt ook haar deel.

Niet alle volksgeneeskundige boekjes zijn de reinste kwakzalverij, in verschillende exemplaren zijn er pogingen gedaan om het volk wat hygiëne en voedingsgewoonten bij te brengen, het ene boekje staat wel eens op een hoger peil dan het andere. In het boekje van Raspail staan er naast waardeloze dingen toch heel wat aanbevelingen die de toenmalige levensgewoonten ten goede kwamen. Een thans nog aktueel onderwerp aangaande gezonde voeding was bij Raspail van groot belang en drukt zich uit met te zeggen : " . . . dat de kok, de apotheker en de doctor elkander onderling eene behulpzame hand moeten verleenen." Uit de vele recepten aangaande de voeding noteren wij een nagerecht ter bevordering van de spijsvertering :

Alcool van 21°	1 liter	Nagelkruid	0,25 gr.
Calamus aromaticus	2 gr.	Vanielje	0,25 gr.
Engelwortels	15 gr.	Kamfer	0,25 gr.
Mirrhe	1 gr.	Notemuskaat	0,25 gr.
Aloë	0,25 gr.	Safraan	0,25 gr.

Men laat het mengsel teren, men giet het over, vult de verhouding brandewijn aan en voegt er 500 gr. suiker bij, gekarameliseerd op een halve liter water. (Sic.)

Allerlei vergiftingsverschijnselen en wat men dient te doen worden in verstaanbare termen uitvoerig beschreven en met het tiende hoofdstuk gaat hij de moraliserende toer op over de ziekte gevolgen van een losbandig leven. In het zeven en twintigste hoofdstuk omschrijft hij de inhoud van een goede huisapoteek. In de volksgeneeskunde van vroeger wordt vaak van de bloedtherapie gebruik gemaakt, deze is heel oud wat betreft de oorzaak van haar ontstaan, in het drinken van mensen- of dierenbloed zien wij een rudiment van het mensen- en dierenoffer. Raspail gaat aan het gebruik van dierenbloed niet voorbij, baden met bloed van ossen en kalveren is heilzaam bij afwijkingen aan de ruggegraat, bloed van konijnen, kippen, duiven, mollen, schapen, enz. "geven de beste uitwerksels, telkens dat het eene van oorsprong mercuriele ziekte geldt : engelsche ziekte, gezwel der beenderen, jicht, tering, algemeene of gedeeltelijke verlamming." Raspail had de faam de grondlegger van een moderne hygiëne te zijn, hij had een patent voor een eigen kamfersamenstelling die hij als een universeel middel beschouwde. Van kamfer zegt hij o.m. het volgende : ". . . men heeft de teeltdriftstillende kracht van kamfer sterk overdreven. De kamfer beschermt de kuischheid, maar brengt onmagt niet te weeg. Daar zij de organen zuivert, vermeerderd zij de vruchtbaarheid, . . ." Kataplasmen, bedarende waters, poeders van varkenskruidwortel en van mierenkapwortel, zijn maar een kleine greep uit de zovele stoffen die Raspail in zijn boek beschrijft. Het boek sluit af met een aanhangsel als boekenlijst van werken door F.V. Raspail geschreven waaronder er een veeartsenijkundig werkje tendienste van de landbouwers.

Op voornoemde tentoonstelling was er een spotprent te bewonderen van André Gill met als titel "Raspail in de politieke arena", de prent is uit de verzameling van J.P. Sergent uit Parijs. De prent die te Gent was te zien, was een reproductie uit de verzameling van de Izegemse apoteker T. Geldof.

Tot besluit : de volksremedieboekjes hebben niet alleen een volkskundige waarde maar behoren tot het patrimonium van een volkskultuur in het raam van de geschiedenis der geneeskunde, want niet ieder geneesmiddel is louter empirie maar heeft vaak een lange school doorlopen.

A.G. Homblé.

-
- (1) HOMBLÉ, A.G. : *Geneeskundige Volksboeken*. Oostvlaamse Zanten. Gent, 57 (1972) 4-5.
VIAENE, A. : *Den Troost der Armen*. Biekorf - Brugge 74 (1973) 5-6.
 - (2) FRERE, J. : *Jan Mathijs Van den Bosch - Rector van Offelken*. Limburgse Volkskunde. Hasselt 1928 - II - p. 5-11.
 - (3) BIEKORF. : Brugge 70 (1979) 124.
 - (4) HOMBLÉ, A.G. : *De Apoteker in het Volksleven*. Tentoonstelling Museum voor Volkskunde te Gent, Kraanlei 65. Van 15 sept. tot 23 nov. 1982.

HEDENDAAGSE WIEGELIEDEREN

Een bijdrage tot het muzikale volksleven in Vlaanderen. (1)

Wiegeliedereren? Zij zijn oud en versleten, niet meer van onze tijd. Ook zijn ze allemaal bekend, in tal van bewerkingen en herdrukt. Elke verzameling van volksliederen die enigszins aandacht schenkt aan het kinderlied, vermeldt ten minste enkele wiegeliedereren.

Nochtans, deze gangbare opvatting zou een voorbarig misprijzen van het onderwerp betekenen, een spijtige vergissing, omdat het wiegelied zijn volle aktualiteit behoudt. Weliswaar, de wieg als schommelend kinderbedje verloor voor goed haar plaats in de huidige huiskamer, maar de situatie in een jong gezin is en blijft één en dezelfde. Er is een kindje dat wil in slaap gesust worden en dat luistert, in letterlijke en figuurlijke betekenis, naar zang. Zijn aanwezigheid schept nieuwe verhoudingen tussen man en vrouw, beïnvloedt de samenleving van groot en klein. Aan dit behoud van kenschetsende zangsituaties dankt het wiegelied, onder zijn huidige betekenis van slaapliedje, bij uitstek zijn blijvende aktualiteit.

Dit evenwel betekent geenszins een verstarring in gangbare uitdrukkingsvormen. Juist door zijn aktualiteit prikkelt het wiegelied de zingende volksmond tot gedurige vernieuwing van het zangrepertorium, met of zonder behoud van bekende teksten.

Bij dit proces van onvervalste muzikale traditie valt de diepe kloof op tussen het gecomponeerde wiegelied en de zangwijs van de volksmens in de realiteit van het dagelijkse leven. En dit zowel met het oog op tekstinhoud en taal, als met betrekking tot de muzikale vormgeving.

Dit drievoudig aspekt van het wiegelied, zijn blijvende aktualiteit, zijn bestendige vernieuwing en zijn eigen volkse zangexpressie, moge uit een beperkt aantal voorbeelden blijken.

In het volle leven is zang de spontane expressie van een zingend persoon. Zang van een vrouw, een man, een grote zus of broer aan de wieg van een kindje onthult ons wat in hun verbeelding speelt en hen, in de verborgen diepte van het hart, tot lach en traan beweegt. Laten we derhalve beginnen met een dieptekijk in de motivatie van het levend wiegelied.

Het kindje moet in liefde gesust en groot gebracht worden. Doel van het lied is het kleintje door zang aan de vervulling van zijn eerste plichten te gewennen. Hart en geest van de zingende moeder zijn, geheel en al, gericht naar de verzorging van het kindje.

(1) Onze bijzondere dank voor hun medewerking aan de stoffering en uitwerking van deze bijdrage gaat naar :

Henri Roobaert F.C., ex-directeur P.H.O., Zwijnaarde;

Lucien Bonte F.C., ex-prefect Sint-Victorinstituut, Turnhout;

Eugène Geysen F.C., Directeur humaniora, Sint-Victorinstituut, Turnhout;

Zr. Cécile Lemaire, Arme Kindje Jesus, Borsbeek;

Franz Verscheure, Izegem.

Alle liederen van deze bijdrage komen uit de Verzameling Alfons Verbist-Lucy Gelber in de Muziekafdeling van de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel; zie boven elk lied het catalogus-nummer. Zij verschijnen hier voor het eerst in druk.

Do, do

Cat. 758

Boekhout, 1968

Do, do, kind-je, slaapt en doet uw oog-stiens toe. Mor-gen
gaan we pap-ke ko-ken Van de zwart-te ge-bon-di-ge koe.

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 6/8 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes.

Meisje (10 j.): Van grootmoeder geleerd.

Slaap, slaap

Cat. 2637

Oost-Vlaanderen, 1947

Slaap, slaap, kind-je slaap, Dauw, dauw, dauw, drie-dei-ne.
Mor-gen gaan we naar Me-ter-ke gaan, Dauw, dauw, dauw, drie-dauw.

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes.

Er. M.-Joseph V. A. (24 j.)

Doeme, doemene

Cat. 5366

Lichtaart, 1976

Doe-me, doe-me-ne knet-sen-bol, Pist in de wieg en
krakt ze vol.

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes.

Alfons A. (36 j.)

Cat. 6984

Doe, doe

Tuinshout, 1976

Doe, doe, kin-ne-ken, doe, Slaapt en doet uw oog-stes toe.
Bij-ten u de vlie-gen, Dan zul-len w'ons kin-ne-ke wie-gen.
Bij-ten u de lui-sen, Dan zul-len we gaan ver-bui-sen.

The musical score consists of three staves of music in G major (one sharp) and 6/8 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below each staff. The first staff ends with a period, the second with a period, and the third with a double bar line.

Germaine S. (66 j.)

Douw, douw

Cat. 7779

Summen, 1979

Douw, douw, kin-ne-ke, 't Pap-pe-ke staat in 't spin-ne-ke.
Al-se gij niet gaat zwij-gen, Zul-de ge geen pap-pe-ke krij-gen.
Pap-pe-ke van de rooi koei, Kin-ne-ke doet uw oog-stes toe.

The musical score consists of three staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below each staff. The first staff ends with a period, the second with a period, and the third with a double bar line.

Zr. Roza L. (65 j.)

Douwke, douwke

Cat. (in voorbereiding)

Tre-gem, 1981

Douw-ke, douw-ke, kind-je douw, Slaapt en doet uw

The musical score consists of one staff of music in G major (one sharp) and 6/8 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the staff.

oog-stems toe. E_j ge-nem hon-ger, ge moet niet e-ten
 E_j ge-nem dust, ge moet niet drin-ken. E_j ge-nem vaak, ge
 moet niet shar-pen. Douw-ke, douw-ke, kind-je, douw,

Frans V. (94 j.): Door moeder Raphaëlla W (afkomstig van Marthe)
 en in de familie gezongen, steeds herinnend tot het kindje slaapt.

Krik, krak

Cat. 6927

Turnhout, 1976

Doe, doe, kin-ne-ke, Lij-de gij zo stout? Hed-de pijn in 't
 buik-ske, Lijn uw voet-jes koud? Moe-ken is e pap-pe-ke
 ko-ken, Moe-ken is e vuur-ke sto-ken. Krik, krak, de
 wieg die brak, En d'r lag den dik-zak!

Jan C. (74 j.)

Zwijg gij

Cat. 2637

Meeetjesland, 1947

Er is een kin-ne-ke ge-bo-ren Op het dak van een huis.

't Heeft zijn mut-se-ke ver-lo-ren, 't Sing al schre-men-de naar
 huis. Kwijg gij, mijn kin-ne-ke, Schriem gij nie meer! Uw
 moe-der-ke zal zin-gen Van al-ler-han-de din-gen. Uw
 va-der zal aan't hoor-de-ke trek-ken En 't wieg-ske zal gaan.

Kr. X.X. (25 j.)

Dit geluk in een geordende huiselijke samenleving blijft, helaas, niet al te lang duren. Weldra werpen conflicten in het huiselijk leven lichte en toenemend zwaardere schaduwen op de aanvankelijk vreedzame samenleving. Man en vrouw zingen hun leed aan de wieg van hun kind. Vaak kan een zingend meisjeshart niet verzwijgen dat het kindje zijn wettig tehuis mist.

Hij ziet zuur

Cat. 5693

Woenshoven, 1977

Mi-na, kin-ne-ke, sla-pen! Moe-der-ke hoedt de scha-pen.
 Va-der zit in de appe-len-boom, En als hij komt dan ziet hij ge-sun.

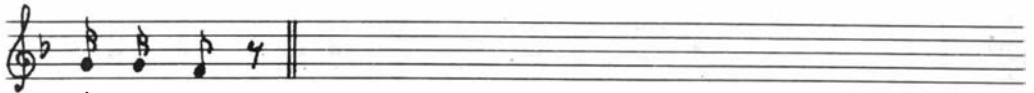
Kr. Margriet G. (63 j.)

In de put

Cat. 3767

Noordschote, 1969

Douw, douw, kin-ne-ge, Van-daag in de wieg en mor-gen.

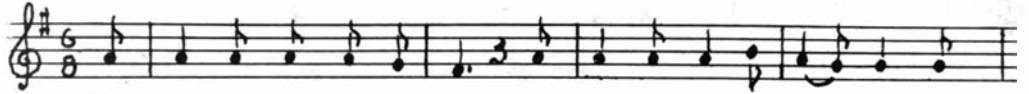
in de put.

Meisjes (8-10 j)

Uw vader?

Cat. 4850

Zwembout, 1975

Doe, doe, me kin-ne-ke klein, Wie zal uw va-der we-zen? Doe

doe, me kin-ne-ke klein, Wie zal u-we va-der zijn?

Hortensia P. (50 j.)

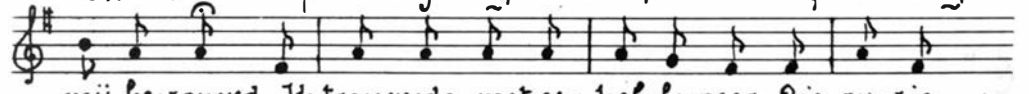
Verlaten schaapje

Cat. 5581

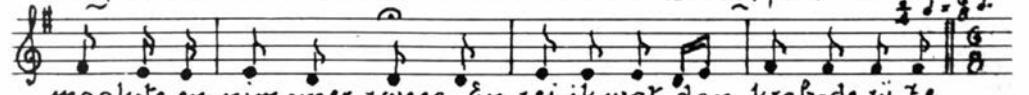
Booischoot, 1974

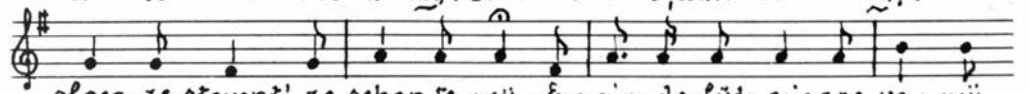
Ik was maar pas een jaar ge-trouwd, En reeds heeft 't huw' lijde

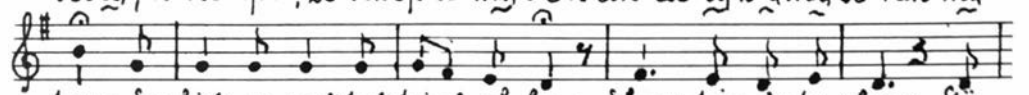
mij be-rouwd. Ik trouw-de met een hel-le-veeg, Die ru-zig

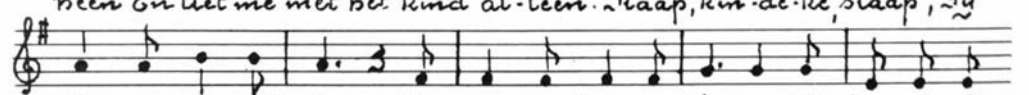
maak-te en nim-mec zweeg. En zei ik wat, dan krab-de zij, ze

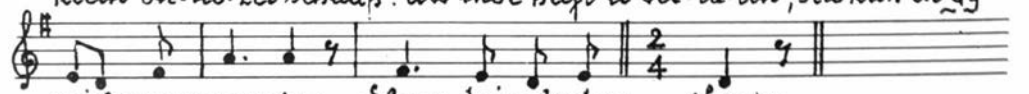
sloeg, ze stompt', ze schop-te mij. En ein-de-lijt ging ze van mij

heen En liet me met het kind al-leen. Slaap, kin-de-ke, slaap, Gij

klein on-no-zel schaap. Uw moe heeft u ver-la-ten, Nu kun-de gij

niet meer pra-ten. Slaap, kin-de-ke, slaap.

Zr. Virginia P. (48 j.)

Voor de aktualiteit van de zang aan de wieg van het kindje getuigt zijn weerklink in de kindermond. Immers, grote broer en zus gaan zingend om met het kindje of met de pop, zoals zij het dagelijks in de huiskring beleven. Maar sapristi, luister hoe in hun zang de bedreiging door de schrikaanjagende boeboe of bieteboe doorleeft; hoe de kindermond kordaat aan het wiegie stoot! Inderdaad, flauwe melodieën en zoetelijk gedoe zijn vreemd aan de spontane zang en zangexpressie van het volkskind. Tevens treft ons het feit, de vrije variatie van klassieke wiegeliederen van kinderlippen te vernemen. Dit feit bevestigt op overtuigende wijze, dat het wiegelied, onder de passende huidige benaming het slaapliedje, tot heden klinkende werkelijkheid is.

Slaap, kindje

Cat. 7093

Gent, 1977

Slaap, kind-je, slaap, Daar bui-ten loopt een schaap. En
 schaap met wit-te voet-jes En't drinkt zijn melk zo zoet-jes.
 Slaap, kind-je, slaap, Daar bui-ten loopt een schaap.

Waisjes (10 en 12 j.)

Slaap zacht

Cat. 8258

Borsbeek, 1981

Slaap, kind-je, slaap, Daar bui-ten ligt een schaap. En
 schaap met wit-te voet-jes, Het drinkt z'n mel-lek zo zoet-jes. En
 schaap met wit-te vacht. O kind-je, slaap maar zachtst.

Waisje (7 j.)

Slaap, kindje

Cat. 8217

Borsbeek, 1981

Slaap, kind-je, slaap, Daar bui-ten slaapt een schaap. Een
schaap met wit-te voet-jes, 't Drinkt zijn melk zo zoet-jes.
Slaap, kind-je, slaap.

The musical notation consists of three staves in G major and 6/8 time. The first staff contains the melody for the first line of lyrics. The second staff contains the melody for the second line of lyrics. The third staff contains the melody for the final line of lyrics, ending with a double bar line.

Mezisje (7j.)

Boeboe

Cat. 4075

Gent-Kuid, 1962

Do, do, kind-je, do, Slaapt en doet uw oog-skens toe,
An-ders komt boe-boe!

The musical notation consists of two staves in G major and 2/4 time. The first staff contains the melody for the first line of lyrics. The second staff contains the melody for the second line of lyrics, ending with a double bar line.

Mzisjes (10j.)

Bieteboe

Cat. 760

Boekhoutte, 1968

Do, do, kind-je, Slaapt en doet uw oog-skens toe. Doe-ke
zal u wie-gen. Boe, toe, kind-je, toe, An-ders komt de bie-te-boe.

The musical notation consists of two staves in G major and 6/8 time. The first staff contains the melody for the first line of lyrics. The second staff contains the melody for the second line of lyrics, ending with a double bar line.

Mzisje (10j.)

Bonte koe

Cat. 7364

Deinse, 1978

~slaap, kind-je, slaap. Daar buiten loopt een schaap, Daar
bui-ten loopt de bon-te koe. ~Slaap, kind-je, slaap.

Marc B. (22 j.): Als kind thuis gezongen.

Slaap, kindje

Cat. 6511

Meerle, 1977

~Slaap, kind-je, slaap, Daar bui-ten loopt een schaap. Schaap met
wit-te voe-te-kes, Drinkt de melk zo zoete-kes. Slaap, kind-je, slaap.

Kz. Yvonne V.N. (55 j.): Poppeslaaplied. Als kind in het weeshuis gezongen.

Poppe, slape

Cat. 1977

Izenberge, 1967

Pop-pe, sla-pe, wie-ge. Ga toch e ke naar ge
wie-ge. (Gesproken)
Daj' schreemt, 'te ga j' futje geven,
je moet dan maar slapen gaan!

Meisje (9 j.): Spel met pop.

Oogskes toe

Cat. 2982

Beechen (A.), 1965

Do, do, kin-ne-ke, do, Slaapt en doet uw oog-skes toe!

José V. (20 j.) Poppeslaapliedje. als kind van moeder geleerd.

Ons Kinneke

Cat. 5364

Turnhout, 1975

Doe, doe, kin-ne-ke, 't Papp-pe-ke staat in't spin-ne-ke. Toe-te

melk en wit-te brood, Daar-van wordt ons kin-ne-ke groot.

Meisje (11 j.)

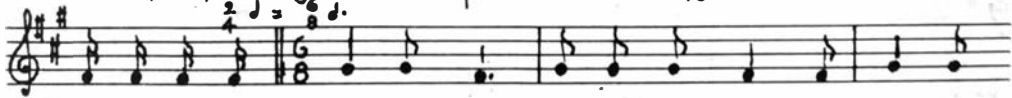
Bij mee pee

Cat. 4777

Huise, 1976

Do, do, kind-je, do, Slaapt en doet uw oog-skes toe. Mor-gen

zul-len wij bij mee pee gaan, Ap-pel-kes braân en noot-jes

tera-ken. En E-va mag mee-gaan!

Hilde en Eva Vdb. (17 en 7 j.)

Soeker

Cat. 5435

Neeroeteren, 1976

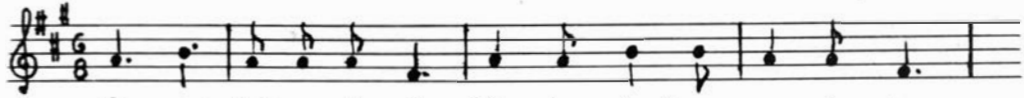
Do, do, kind-sje, doe-lee in de mind-sje!

Jongen (10 j.)

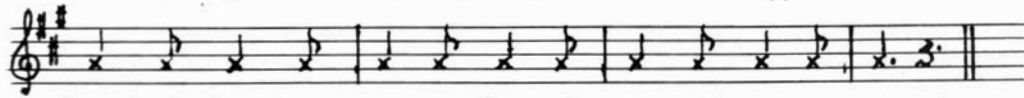
Uw papa

Cat. 8254

Borsbeek, 1981

Doe, doe, kin-ne-ke, doe, slaapt en doet uw oog-skes toe.

Straks-ke komt uw pa-pa thuis, en dan is't feest in huis!

Meisje (7 j.)

We werpen nogmaals een blik op de voorgaande voorbeelden. Tot nu toe, geen één liedje dat niet zou zingen : op **do do, doe doe** of **douw douw**; op **nina, zwijg** of **slaap, kindje**. Inderdaad, het wiegelied houdt zich aan stereotiepe uitdrukkingvormen, toch is het door steeds wisselende zangsituaties gemotiveerd. Wie met innerlijke deelname luistert naar de zang aan de wieg van het kindje mag dit ontdekken : de volksziel zingt in het wiegelied vanuit de vitale verbondenheid met het kindje enerzijds, en anderzijds om het drama in de samenleving van man en vrouw.

Onze aandacht gaat thans naar de melodische vormgeving in het levend wiegelied. Vooreerst valt het behoud van zangstijl op : zoals de ouden het kindje in slaap zongen, zo piepen thans de jonge gezinnen hun slaapliedjes. Zou dit betekenen dat, in zoverre in de huiskamer nog gezongen wordt, er slechts alom bekende zangwijzen van vroegere tijden in zwang zijn? Dit zou een vergissing zijn. Ten bewijze hiervan brengen we hieronder voorbeelden van zangwijzen die conform zijn aan wezenlijk Vlaamse traditie, maar die evenwel in de bronnenliteratuur nog niet te vinden zijn.

Kindje, do

Cat. 4461

Herzele, 1973

Do, do, kind-je, do, slaapt en doet uw oog-stekens toe. Ge
 zult pap-ken krij-gen van de bon-te, bon-te koe. slaapt en
 doet uw oog-stekens toe.

Meisje (9 j.)

Klein manneken

Cat. 6719

Rijkvorsel, 1975

Do, do, klein man-ne-ken, do, slaapt en doet uw
 oog-stekens toe. Als men-ne-ke niet wil krij-gen, Dan
 gaat het geen pap-pe-ke krij-gen.

X. V. (76 j.)

Timmermanneke

Cat. 3365

Burnhout, 1974

Tim-mer-men-ne-ke kocht nen hoed In't be-gin-ne van ze
 le-ven. Hij hee't hem tien jaar ge-dee-gen veer nen hoed, En

veur ne pis-pot aan-ge-ge-von. Tim-mer-men-ne-ke,
(naam)
 tim-mer-men-ne-ke, aai, aai, aai!

Constant C. (65 j.): Van oom geboord

Kindje, douw

Cat. (in voorbereiding)

Tzegem, 1981

Douw-ke, douw-ke, kind-je, douw, Slaapt en doet uw
 oog-skens toe. Eij ge-nen hon-ger, Ge moet niet e-ten,
 Eij ge-nen dust, Ge moet niet drin-ken. Eij ge-nen vaak Ge
 moet niet sla-pen. Douw, douw, kind-je douw, Slaapt en
 doet uw oog-skens toe.

Franz 24 (44 j.): Oud zawn's wiegeliéd door moeder gezongen.

Kiene mijnen duts

Cat. (in voorbereiding)

Zelzake, 1967

Do, do, wie-ne mij-nen duts, Trekt aan de kooed en de
 wie-ge die buttot. Itun-de gij nu toch niet bra-ve

zijn? Steekt er u een spel-le-ken of bed-de gij
 pijn? Med-de gij ge-pist? Med-de gij ge-leekt? Of
 is uw hem-de-ke aan uw poep-ke ge-plakt?

Vrouw (ca. 70 j.)

Kleine Karelke

Cat. (in voorbereiding)

Jzegem, 1981

Klei-ne, klei-ne Ka-rel-ke, 'k ling voor u een
 a-rel-ke. Doe maar uw blauw oog-skens toe, Want
 ge zijt er toch zo moe. Gij zijt mijn braaf kind-je,
 Va-ders lief-ste vriend-je, En mijn klei-ne Ka-rel-ke,
 Mijn mooi-ste pa-rel-ke.

Franz W. (47 j.): Van Christiana D. (* Karelke, † Jzegem 1977) gehoord.

De melodieuze schoonheid van deze wiegelieder en hun volkse eenvoud van zangexpressie tonen aan dat het wiegelied in Vlaanderen, tot heden toe, levend kultuurbezit is. Aan u, beste lezer, om trouw te blijven aan de traditie van volkse eigen zang in de huiskamer, en in 't bijzonder aan zang van en met het kleine gezin.

Dr. Lucy Gelber